

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Σχολή Ανθρωπιστικών & Κοινωνικών Επιστημών

Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Τίτλος: Σχεδιαστικές αναπαραστάσεις του άμεσου περιβάλλοντος των παιδιών πρώτης σχολικής ηλικίας

ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΑΓΟΡΗ

ΑΜ: 0215174

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΕΣ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΕΣ

ΧΡΗΣΤΙΔΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΑ

ΜΠΟΝΩΤΗ ΦΩΤΕΙΝΗ

Βόλος, 2018

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Πριν προχωρήσω στην παρουσίαση της παρούσας εργασίας, επιθυμώ να ευχαριστήσω όλους εκείνους τους ανθρώπους που συνέβαλαν να την ολοκληρώσω, είτε με τις γνώσεις τους είτε με τη στήριξή τους.

Αρχικά, θα ήθελα, να ευχαριστήσω την επόπτριά μου, Καθηγήτρια Βασιλεία Χρηστίδου, για την πολύπλευρη βοήθειά της και τη συστηματική καθοδήγησή της καθ' όλη τη διάρκεια της εργασίας. Επίσης, θα ήθελα να την ευχαριστήσω θερμά για την πίστη που έδειξε στις δυνατότητές μου και μου έδωσε την ευκαιρία να ολοκληρώσω με επιτυχία την εργασία αυτή.

Ακόμη, ευχαριστώ θερμά και την Καθηγήτρια Φωτεινή Μπονώτη, η οποία στήριξε την προσπάθειά μου και συνέβαλε στην ολοκλήρωση της εργασίας.

Ένα ακόμη «ευχαριστώ» οφείλω στους διευθυντές και τους εκπαιδευτικούς των σχολείων αυτών, που με βοήθησαν να συλλέξω το δείγμα της ερευνάς μου. Με δέχτηκαν με χαρά και συνεργάστηκαν μαζί μου, προσφέροντας μου το χώρο και το χρόνο που χρειαζόμουν.

Τέλος, θα ήθελα να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου στην οικογένειά μου για την πολυεπίπεδη στήριξη που μου προσέφερε καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη.....	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 :	
2.1 Εισαγωγή.....	7
2.2 Βιβλιογραφική ανασκόπηση.....	7
2.2.1 Αντιλήψεις των παιδιών για το μέρος όπου ζουν	7
2.2.2 Οι απόψεις των παιδιών για το περιβάλλον.....	11
2.2.3 Οι χώροι παιχνιδιού των παιδιών.....	12
2.2.4 Αντιλήψεις των γονέων για τους χώρους παιχνιδιού των παιδιών.....	15
2.2.5 Η αυτονομία πρόσβασης των παιδιών στους χώρους παιχνιδιού.....	16
2.2.6 Η σημασία της ανεξαρτησίας κίνησης για τα παιδιά.....	19
2.3 Το σχέδιο ως ερευνητικό εργαλείο.....	21
2.4 Η παρούσα έρευνα.....	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 : ΜΕΘΟΔΟΣ	
3.1 Εισαγωγή.....	24
3.2 Δείγμα.....	24
3.3 Εργαλείο συλλογής των δεδομένων.....	25
3.4 Διαδικασία συλλογής δεδομένων.....	26
3.5 Ανάλυση των δεδομένων.....	27
3.5.1 Κωδικοποίηση σχεδίων.....	28
3.5.1.1 Φυσικό περιβάλλον.....	28
3.5.1.2 Ανθρωπογενές περιβάλλον.....	28
3.5.1.3 Κοινωνικό περιβάλλον.....	28
3.5.2 Κωδικοποίηση συνεντεύξεων.....	30

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

4.1 Εισαγωγή.....	32
4.2 Τα σχέδια των παιδιών για το μέρος όπου ζουν.....	33
4.2.1 Απεικόνιση στα σχέδια των παιδιών του φυσικού, ανθρωπογενούς και κοινωνικού περιβάλλοντος.....	33
4.2.1.1 Στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος στη γειτονιά των παιδιών.....	34
4.2.1.2 Στοιχεία του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος στη γειτονιά των παιδιών...	35
4.2.1.3 Στοιχεία του κοινωνικού περιβάλλοντος στη γειτονιά των παιδιών.....	37
4.2.2 Απεικόνιση στα σχέδια των παιδιών μερών που τους αρέσουν ή δεν τους αρέσουν στη γειτονιά τους.....	38
4.3 Τα σχέδια των παιδιών για τους χώρους παιχνιδιού.....	42
4.3.1 Αποτύπωση στα σχέδια των παιδιών στοιχείων του φυσικού, του ανθρωπογενούς και του κοινωνικού περιβάλλοντος.....	42
4.3.1.1 Στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος στους χώρους παιχνιδιού.....	44
4.3.1.2 Στοιχεία του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος στους χώρους παιχνιδιού...	45
4.3.1.3 Στοιχεία του κοινωνικού περιβάλλοντος στους χώρους παιχνιδιού.....	46
4.4 Η αυτονομία των παιδιών στη γειτονιά τους και στους χώρους παιχνιδιού...	47

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΣΥΖΗΤΗΣΗ

5.1 Εισαγωγή.....	48
5.2 Συμπεράσματα.....	49
5.3 Περιορισμοί της έρευνας.....	52
5.4 Προτάσεις για μελλοντικές έρευνες.....	53
5.5 Επιπτώσεις της έρευνας.....	54
5.6 Γενικά συμπεράσματα.....	55

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....57

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ενδεικτικά σχέδια.....	61
------------------------	----

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία έχει ως στόχο την διερεύνηση του τρόπου ζωής και του άμεσου περιβάλλοντος των 8χρονων παιδιών αστικής και αγροτικής προέλευσης και επιχειρεί μία σύγκριση μεταξύ αυτών των παιδιών. Συγκεκριμένα, ζητήθηκε από 43 μαθητές της Β' δημοτικού να προβούν στη δημιουργία δύο σχεδίων. Στο πρώτο σχέδιο, οι μαθητές καλούνταν να σχεδιάσουν το μέρος που ζουν και σε αυτό να φαίνονται και τα μέρη που τους αρέσουν και αυτά που δεν τους αρέσουν. Στο δεύτερο σχέδιο, ζητούνταν από τα παιδιά να σχεδιάσουν τον χώρο παιχνιδιού τους. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα παιδιά αστικής και αγροτικής προέλευσης, αυτής της ηλικίας, προτιμούν τους δομημένους χώρους που ανήκουν στο ανθρωπογενές περιβάλλον είτε για παιχνίδι, είτε γενικότερα ως μέρη που συναντώνται στη γειτονιά τους. Έτσι, όπως προκύπτει από τα παραπάνω, τα παιδιά είτε προέρχονται από χωριό, είτε από πόλη, δεν προτιμούν μέρη του φυσικού περιβάλλοντος, ούτε ως μέρη που μπορούν να περιπλανηθούν στη γειτονιά τους, ούτε για παιχνίδι. Επίσης, τα αποτελέσματα έδειξαν υψηλότερα επίπεδα περιορισμών και επίβλεψης από τους γονείς για τα παιδιά αστικής προέλευσης συγκριτικά με τα παιδιά αγροτικής προέλευσης όσον αφορά την μετακίνηση στην γειτονιά τους αλλά όχι και την μετακίνηση τους στους χώρους παιχνιδιού. Με βάση τα παραπάνω ευρήματα, συμπεραίνουμε ότι τα παιδιά που συμμετείχαν στην έρευνα, παρόλο που προέρχονται από διαφορετικά περιβάλλοντα (πόλη/χωριό) δεν έχουν μεγάλες διαφορές στον τρόπο ζωής και στις αντιλήψεις τους για το άμεσο περιβάλλον τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην παρούσα πτυχιακή εργασία μελετώνται οι αντιλήψεις των παιδιών αστικής και αγροτικής προέλευσης για το άμεσο περιβάλλον τους και ο τρόπος ζωής τους. Πιο συγκεκριμένα, διερευνώνται οι αντιλήψεις των παιδιών για το μέρος που ζουν, για τους χώρους παιχνιδιού τους και η αυτονομία κίνησής τους σε αυτούς. Λόγω του γεγονότος ότι δεν έχουν διεξαχθεί αρκετές έρευνες που να έχουν επιχειρήσει μία σύγκριση, όπως η παραπάνω, παρατηρούμε την ύπαρξη ενός ερευνητικού κενού. Έτσι, αυτή η εργασία έρχεται να συμβάλλει και να εμπλουτίσει την υπάρχουσα βιβλιογραφία.

Η παρούσα εργασία αναπτύχθηκε σε πέντε κεφάλαια. Στο δεύτερο κεφάλαιο, πραγματοποιείται μία ανασκόπηση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας πάνω στο θέμα που διερευνάται. Πιο αναλυτικά, αναφέρονται οι αντιλήψεις των παιδιών αστικής και αγροτικής προέλευσης για το μέρος που ζουν και συγκεκριμένα, τη γειτονιά τους. Επίσης, παραθέτουμε ερευνητικά δεδομένα για τις αντιλήψεις που έχουν τα παιδιά και οι γονείς τους για τους χώρους παιχνιδιού και την αυτονομία κίνησης των παιδιών τόσο στη γειτονιά όσο και στους χώρους παιχνιδιού. Στη συνέχεια, του κεφαλαίου παρουσιάζεται η σημασία του σχεδίου ως ερευνητικό εργαλείο. Τέλος, παρουσιάζονται και παρατίθενται οι στόχοι και οι σκοποί της παρούσας έρευνας.

Στο τρίτο κεφάλαιο, γίνεται παρουσίαση της μεθόδου που ακολουθήθηκε για την πραγματοποίηση της έρευνας, αναλύονται το δείγμα, τα ερευνητικά εργαλεία και η διαδικασία συλλογής και ανάλυσης των δεδομένων της έρευνας.

Στο τέταρτο κεφάλαιο, παρατίθενται τα αποτελέσματα της έρευνας. Συγκεκριμένα, τα αποτελέσματα χωρίζονται σε δύο κατηγορίες, η πρώτη που αφορά το μέρος που ζουν τα παιδιά και η δεύτερη που σχετίζεται με τους χώρους που παίζουν τα παιδιά. Σε κάθε μία από τις παραπάνω κατηγορίες, επεξεργάζονται και αναλύονται τρεις υποκατηγορίες, το φυσικό, το ανθρωπογενές και το κοινωνικό περιβάλλον, όπως εμφανίζονται στα σχέδια των παιδιών.

Τέλος, στο πέμπτο κεφάλαιο της εργασίας, παρουσιάζεται η συζήτηση των αποτελεσμάτων και των συμπερασμάτων στα οποία καταλήξαμε και επιχειρείται η σύνδεση των ευρημάτων της παρούσας έρευνας με τα ήδη υπάρχοντα. Επίσης, αναφέρονται σχετικές προτάσεις για μελλοντική έρευνα, οι περιορισμοί της έρευνας και κάποια γενικά συμπεράσματα στα οποία καταλήξαμε.

Η εργασία κλείνει με το παράρτημα, στο οποίο παρατίθενται ενδεικτικά σχέδια των παιδιών που συμμετείχαν στην έρευνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

2.1. Εισαγωγή

Στο παρόν κεφάλαιο, πραγματοποιείται μία ανασκόπηση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας σχετικά με τις αντιλήψεις των παιδιών αστικής και αγροτικής προέλευσης για το μέρος που ζουν και συγκεκριμένα, τη γειτονιά τους. Επίσης, παραθέτουμε ερευνητικά δεδομένα για τις αντιλήψεις που έχουν τα παιδιά και οι γονείς τους για τους χώρους παιχνιδιού και την αυτονομία κίνησης των παιδιών τόσο στη γειτονιά όσο και στους χώρους παιχνιδιού. Ακόμη, παρατίθεται και σχετική βιβλιογραφία για το σχέδιο ως ερευνητικό εργαλείο. Τέλος, γίνεται παρουσίαση των στόχων και των σκοπών της παρούσας έρευνας.

2.2. Βιβλιογραφική ανασκόπηση

2.2.1. Αντιλήψεις των παιδιών για το μέρος όπου ζουν

Όταν κάποιος γνωρίζει τη γειτονιά του, δηλαδή το περιβάλλον στο οποίο ζει, είναι σε θέση να μεταβιβάσει αυτή τη γνώση σε άλλους ανθρώπους, οι οποίοι ίσως είναι σε άλλα μέρη. Επίσης, είναι σε θέση να αναγνωρίζει τι του αρέσει και τι θα ήθελε να αλλάξει στη γειτονιά του και να γνωρίζει τις ανάγκες των άλλων κατοίκων της γειτονιάς (Rissotto & Giuliani, 2005).

Τα παιδιά είναι μέρος της γειτονιάς και η γειτονιά είναι μέρος των παιδιών. Το ότι τα παιδιά είναι μέρος της γειτονιάς μπορεί να παρατηρηθεί από έναν τυχαίο εξωτερικό παρατηρητή, καθώς και από τα ίδια τα παιδιά. Το γεγονός ότι τα παιδιά είναι παρόντες στη γειτονιά τους είναι εμφανές από τις αφηγήσεις τους για το τι κάνουν, τι αντιλαμβάνονται και τι αισθάνονται σε αυτήν. Από την άλλη πλευρά, το γεγονός ότι η γειτονιά είναι μέσα στο σώμα του παιδιού βοηθά στην αναγνώριση της ως μια αισθητή, αντιληπτή και εμπειρική πραγματικότητα. Το σώμα και οι κινήσεις του παιδιού είναι ζωτικής σημασίας στοιχεία για την έννοια της γειτονιάς (Rasmussen & Smidt, 2003). Η γνώση για αυτή δεν εκφράζεται πάντοτε σε λεκτική γλώσσα, αλλά και μέσω μιας

φυσικής «τεχνογνωσίας». Συγκεκριμένα, μέρος της φυσικής γνώσης που έχουν τα παιδιά σχετικά με τη γειτονιά μπορεί να εκφράζεται μέσω μιας φωτογραφίας. Η οπτική γλώσσα μιας φωτογραφίας μπορεί να δείχνει τον τρόπο με τον οποίο το παιδί μέσα από το σώμα του συνδέεται με ορισμένα πράγματα, πρόσωπα και μέρη ή χώρους. Οι παιδικές φωτογραφίες της γειτονιά τους, μας δίνουν συχνά μια ένδειξη για το τι θεωρούν σημαντικό ή τουλάχιστον αυτό που τους αρέσει.

Στο πλαίσιο ενός εμπειρικού ερευνητικού προγράμματος, παιδιά από πόλεις και χωριά της Δανίας, ηλικίας 5 έως 12 ετών έδωσαν πολλές πληροφορίες για τις πτυχές της καθημερινής τους ζωής, συμπεριλαμβανομένων των γειτονιών τους (Rasmussen & Smidt, 2003). Τα παιδιά αντιλαμβάνονται τη φύση ως μέρος της γειτονιά τους. Τα θέματα της φύσης έχουν εκδηλωθεί από τα παιδιά με εικόνες όπως δέντρα, λουλούδια, παρτέρια, κήποι, παραλίες και ανοιχτοί χώροι. Τα σημεία της φύσης και τα αντικείμενα από τη φύση είναι ορόσημα με τα οποία αισθάνονται οικεία και χρησιμεύουν για τον εντοπισμό της γειτονιάς. Άλλες τοποθεσίες που θεωρούν τα παιδιά ως μέρη στη γειτονιά τους είναι δημόσια κτίρια και χώροι πολιτιστικού ενδιαφέροντος, όπως εμπορικά κέντρα και χώρους στάθμευσης. Πρόκειται για χώρους όπου τα παιδιά πηγαίνουν για διαφορετικούς σκοπούς και όπου μένουν για ποικίλα χρονικά διαστήματα μερικές φορές μόνοι τους και μερικές φορές μαζί με τους ενήλικες. Επίσης, υπάρχουν και τα ιδιωτικά κτίρια, όπως μονοκατοικίες με τους κήπους τους, εξοχικές κατοικίες, το σπίτι τους, μονοπάτια και πεζοδρόμια. Όσον αφορά τα ζώα, στην πραγματικότητα υπάρχει ένα πλήθος ζώων στη γειτονιά, το οποίο πολλοί άνθρωποι μπορεί να μην παρατηρήσουν ούτε να φανταστούν, όπως για παράδειγμα μικρά πουλιά, πάπιες, γάτες και άλογα. Μία άλλη πτυχή της γειτονιάς που εκδηλώθηκε από τα παιδιά είναι οι κάτοικοί της. Θα μπορούσε να ειπωθεί ότι η γειτονιά γίνεται αντιληπτή μέσω ορισμένων ανθρώπων που ανήκουν εκεί. Αυτά είναι πρόσωπα που τα παιδιά γνωρίζουν και είναι σε θέση να πουν ιστορίες. Υπό αυτή την έννοια, η γειτονιά θα πρέπει να θεωρείται ότι σχετίζεται με το χώρο και την κοινωνικότητα, όπου η πτυχή του χώρου δεν είναι εντελώς ξεχωριστή από την κοινωνική πτυχή (Rasmussen & Smidt, 2003).

Η ποικιλία των περιβαλλόντων στα οποία εκτίθεται ένα παιδί, καθώς και η έμμεση εξοικείωση μέσω διαφορετικών μέσων και προτιμήσεων από συνομήλικούς του είναι παράγοντες που επηρεάζουν τις περιβαλλοντικές προτιμήσεις των παιδιών

(Malinowski & Thurber, 1996 όπως αναφ. στο Rissotto & Giuliani, 2005). Οι Spencer, Woolley και Dunn (1999 όπως αναφ. στο Rissotto & Giuliani, 2005) κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι «τα παιδιά εκφράζουν ισχυρές πολιτικές αξίες, έχουν έντονη αισθητική εκτίμηση της πόλης, ενώ είναι επικριτές του κακού σχεδιασμού και συντήρησης.

Η συμμετοχή στις τοπικές κοινότητες έχει θετικές επιπτώσεις για τα παιδιά. Τα παιδιά από αστικό και υπαίθριο περιβάλλον χρησιμοποιούν τους χώρους της γειτονιάς τους για παιχνίδι και κοινωνικοποίηση (Ross, 2005). Η γειτονιά είναι ένας τύπος κοινωνικών αλληλεπιδράσεων για όλα τα παιδιά. Αρκετά από αυτά εξηγούν ότι την εκτιμούν επειδή «συναντούν συχνά φίλους» ή ακόμα και οικογένειες (Lehman-Frisch, Authier, & Dufaux, 2012). Ο σημαντικός ρόλος της γειτονιάς στα παιδιά υπογραμμίζεται, καθώς τα περισσότερα παιδιά ονομάζουν και περιγράφουν πολλά αγαπημένα τους μέρη σε αυτή, που σχετίζονται με το αίσθημα του ανήκειν και την ικανότητα να δημιουργούν το δικό τους χώρο στη γειτονιά. Οι απόψεις και οι εμπειρίες των παιδιών για την περιοχή διαβίωσης τους διερευνήθηκαν και προέκυψε ότι τα στοιχεία που περιλαμβάνουν τα παιδιά ως μέρη στη γειτονιά τους είναι σπίτια φίλων ή συγγενών, κήποι, δρόμοι, σχολεία, τοπικά καταστήματα, τοπικά πάρκα και δέντρα ή θάμνοι. Αυτά τα στοιχεία είναι κοινά και για τα κορίτσια αλλά και για τα αγόρια. Τα κορίτσια, ωστόσο, συμπεριλαμβάνουν και τις εμπορικές εγκαταστάσεις, καθώς θεωρούν ιδιαίτερα σημαντικές τις κοινωνικές σχέσεις. Ενώ, τα αγόρια συμπεριλαμβάνουν συχνότερα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά όπως χώρους στάθμευσης αυτοκινήτων και γήπεδα ποδοσφαίρου, περιοχές που χρησιμοποιούνται συχνά ως χώροι παιχνιδιού (Ross, 2005). Σύμφωνα με τον Özsoy (2012) παιδιά δημοτικού σχολείου προερχόμενα από αστικά κέντρα, συνήθως ζωγραφίζουν ανθρώπινες φιγούρες, διαφορετικούς τύπους φυτών και ζώων, κατασκευές όπως σπίτια και εργοστάσια, αβιοτικούς παράγοντες όπως βουνά, λίμνες και ήλιους ως στοιχεία στη γειτονιά τους. Τα σπίτια, τα σχολεία, οι ανοιχτοί χώροι και η παιδική χαρά παρουσιάζονται από τα παιδιά ως μέρη στη γειτονιά τους (Béneker, Sanders, Tani, & Taylor, 2010. Katz, McLeigh, & El Szwek, 2017). Εν μέρει, το εύρημα αυτό μπορεί να είναι ενδεικτικό της έλλειψης ποικιλίας χώρων και πόρων φιλικών προς τα παιδιά στη γειτονιά τους (Katz et al., 2017).

Ενώ, όλοι οι παραπάνω ερευνητές έχουν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι τα παιδιά συμπεριλαμβάνουν τα σχολεία στα σχέδια τους, οι Béneker et al., (2010)

υποστήριζαν ότι τα παιδιά φαίνεται να παρουσιάζουν τις πόλεις ως μέρη για αναψυχή (ψώνια, αθλητισμός, φαγητό και διασκέδαση) και όχι για εκπαίδευση. Παρόλο, που τα παιδιά της έρευνας προέρχονται από τέσσερις χώρες, στα σχέδια των παιδιών υπάρχει ένας γενικός βαθμός ομοιότητας, παρουσιάζουν μία μεγάλη, πολύβουη πόλη με την εμφάνιση πολλών κτιρίων, ουρανοξυστών, δρόμων και κίνησης. Πολλοί μαθητές αποκρίνονται με στερεότυπες εικόνες, αντί για πραγματικές αναπαραστάσεις του τόπου που ζουν. Για παράδειγμα, η συχνότητα εμφάνισης των ουρανοξυστών υποδηλώνει την επιρροή των μέσων μαζικής ενημέρωσης αντί της τοπικής εμπειρίας (Béneker et al., 2010).

Είναι αξιοσημείωτο, ότι τα σχέδια πολλών παιδιών δεν σχετίζονταν με τις γειτονιές τους. Αντίθετα, τα σχέδιά τους σχετίζονταν με πράγματα που αγαπούσαν ή αντικείμενα που γνώριζαν πώς να σχεδιάζουν (π.χ., ήλιος, φεγγάρι). Ωστόσο, ορισμένα από τα σχέδια των παιδιών περιέγραφαν λεπτομερώς τη δημόσια παιδική χαρά στη γειτονιά (φράχτη, τσουλήθρα, καρουζέλ, κ.ά.). Επιπλέον, ορισμένα από τα σχέδια των παιδιών αντικατόπτριζαν το γεγονός ότι η γειτονιά αποτελείται κυρίως από πολυκατοικίες. Όμως, ορισμένα παιδιά σχεδίαζαν ένα συνηθισμένο σπίτι (δηλαδή, τετράγωνο με τριγωνική οροφή), ενώ άλλοι σχεδίαζαν κτίρια (Katz et al., 2017).

Υπάρχουν ορισμένα μέρη στη γειτονιά που τα παιδιά τα προσδιορίζουν τις περισσότερες φορές τόσο ως μέρη που τους αρέσουν όσο και ως μέρη που δεν τους αρέσουν. Αυτά τα μέρη είναι τα πάρκα και οι παιδικές χαρές, καθώς και οι δρόμους και τα σοκάκια. Οι θετικές αντιλήψεις των παιδιών για τα μέρη αυτά επικεντρώνονται σε στοιχεία που τα παιδιά χρησιμοποιούν διαφορετικά από το προβλεπόμενο, όπως για παράδειγμα για να κατέβουν μία σκάλα τσουλώντας, στοιχεία που χρησιμοποιούνται όπως προβλέπεται, για παράδειγμα να κάνουν τσουλήθρα, στην ευχαρίστηση που νιώθουν όταν βρίσκονται σε αυτά τα μέρη και στην εγγύτητα αυτού του μέρους, δηλαδή κατά πόσο βρίσκεται κοντά στο σπίτι του. Ενώ, οι αρνητικές αντιλήψεις των παιδιών για αυτά τα μέρη επικεντρώνονται σε απειλές κατά της ασφάλειας, τόσο κοινωνικές όσο και σωματικές. Όσον αφορά τις κοινωνικές απειλές, τα παιδιά ανέφεραν πολλά γεγονότα για τα οποία είχαν ακούσει (π.χ. " κάποιος έχει σκοτωθεί εκεί, όχι πολύ καιρό πριν ") ή βίωσαν τα ίδια (π.χ. ο κίνδυνος της κυκλοφορίας και άλλες ενοχλήσεις: απορρίμματα

όπως σπασμένα γυαλιά και σύριγγες, επικίνδυνος εξοπλισμός παιδικής χαράς και γκράφιτι) (Castonguay & Jutras, 2009).

2.2.2. Οι απόψεις των παιδιών για το περιβάλλον

Τα παιδιά έχουν ορισμένες βασικές γνώσεις για περιβαλλοντικές έννοιες. Τα παιδιά δεν αντιλαμβάνονται τον μελλοντικό κόσμο ως ένα ιδανικό μέρος για να ζήσουν. Ορισμένα φοβούνται ένα αβέβαιο μέλλον, άλλα έχουν μια απαισιόδοξη άποψη και πολύ λίγα δείχνουν μια αισιόδοξη προοπτική για το εγγύς μέλλον (Barraza, 1999).

Οι απόψεις των παιδιών και των νέων σχετικά με το περιβάλλον αποτυπώνονται στα σχέδιά τους και αντικατοπτρίζουν μια σκέψη που χαρακτηρίζεται από πολλές αποχρώσεις. Από τα σχέδια των παιδιών προέκυψαν τέσσερα διαφορετικά θέματα, αποτελούμενα από σκέψεις που επικεντρώνονται στα εξής: ο «καλός κόσμος», ο «κακός κόσμος», η διαλεκτική σχέση μεταξύ του «καλού» και του «κακού» κόσμου και τα σύμβολα και οι ενέργειες που προστατεύουν το περιβάλλον. Το θέμα του «καλού κόσμου» περιλαμβάνει σχέδια που απεικονίζουν την καθαρή και παρθένα φύση σε διαφορετικές εκδηλώσεις. Συγκεκριμένα, τα παιδιά απεικονίζουν το περιβάλλον ως καθαρό, όμορφο και ειδυλλιακό φυσικό τοπίο, δηλαδή ως το ιδανικό. Τα σχέδια τους απεικονίζουν, για παράδειγμα, ένα δάσος, ένα λιβάδι, ένα βουνό, ένα ηλιοβασίλημα, ένα πηγάδι, λίμνες και ποτάμια. Υπάρχουν όμως και κάποια σχέδια που απεικονίζουν καλλιεργημένα τοπία, για παράδειγμα ένα πάρκο ή έναν κήπο λαχανικών. Μερικά από τα σχέδια απεικονίζουν επίσης ζώα ή ανθρώπους. Τα σχέδια που περιέχουν ανθρώπους παρουσιάζουν την ανάγκη τους, να χρησιμοποιήσουν τη φύση για την αναψυχή και την ευημερία τους. Ωστόσο, στα σχέδια των παιδιών παρουσιάζεται και ο «κακός κόσμος», δηλαδή η καταστροφή του περιβάλλοντος υπό διάφορες μορφές, όπως καυσαέρια αυτοκινήτων, απόβλητα εργοστασίων και απορρίμματα που διασκορπίζονται στη στεριά και στη θάλασσα. Επιπλέον, η καταστροφή του περιβάλλοντος απεικονίζεται από το «θάνατο» των δασών και την καταστροφή των δασικών εκτάσεων (Alerby, 2000). Αρκετά από τα παιδιά που προέρχονται από αστικό περιβάλλον δείχνουν βαθιά περιβαλλοντική ανησυχία στα σχέδια τους και απεικονίζουν κάποια περιβαλλοντικά

προβλήματα σε αυτά, όπως: ρύπανση, πυρηνικά απόβλητα, πόλεμο, βία, σκουπίδια, αποδάσωση, απώλεια ειδών, υπερθέρμανση του πλανήτη και φυσικές καταστροφές. Στοιχεία όπως τα παραπάνω εμφανίζονται με παρόμοιο τρόπο σε σχέδια παιδιών από διαφορετικές χώρες και διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα. Δεν υπάρχουν ισχυρά στοιχεία που να δείχνουν ότι τα παιδιά από τα σχολεία με περιβαλλοντική πολιτική αναπτύσσουν μεγαλύτερη ανησυχία για περιβαλλοντικά ζητήματα, σε σύγκριση με παιδιά από άλλα σχολικά περιβάλλοντα (Barraga, 1999). Όμως, υπάρχουν στοιχεία που να δείχνουν ότι με την αύξηση της ηλικίας υπάρχει μείωση του αριθμού των παιδιών που ζωγραφίζουν ένα καθαρό περιβάλλον και μία αύξηση των μαθητών που ζωγραφίζουν ένα μολυσμένο περιβάλλον. Επίσης, βάσει των σχεδίων μπορεί να συναχθεί το συμπέρασμα ότι τα παιδιά βλέπουν τον άνθρωπο ως μέρος του περιβάλλοντος, πιστεύουν ότι επηρεάζεται από περιβαλλοντικά προβλήματα, καθώς άλλα έμβια όντα και οι ανθρώπινες δραστηριότητες είναι οι κύριες αιτίες των περιβαλλοντικών προβλημάτων (Özsoy, 2012). Με σκοπό να ληφθεί μέριμνα για την επικρατούσα περιβαλλοντική κατάσταση, τα παιδιά παρουσιάζουν μέσω των σκέψεών τους, άμεσους ή έμμεσους τρόπους. Για παράδειγμα, τα σχέδια τους δεν απεικονίζουν μόνο διαφορετικούς τύπους ανακύκλωσης αλλά και διαφορετικούς τύπους προϊόντων με οικολογική σήμανση. Όλα αυτά τα σχέδια στο πλαίσιο αυτού του θέματος αντιπροσωπεύουν διαφορετικές μορφές δράσης, που απώτερος στόχος τους είναι η βελτίωση ή μη επιδείνωση της περιβαλλοντικής κατάστασης (Alerby, 2000).

2.2.3. Οι χώροι παιχνιδιού των παιδιών

Οι βαθιές αλλαγές στην παιδική ηλικία σημειώθηκαν κατά τη διάρκεια των τελευταίων εκατοντάδων χρόνων μέσω της διαδικασίας θεσμοθέτησης, όπου ολοένα και περισσότερες δραστηριότητες των παιδιών πραγματοποιούνται σε επίσημο και οργανωμένο περιβάλλον. Η εξέλιξη αυτή ήταν ιδιαίτερα έντονη στις σκανδιναβικές κοινωνίες, όπου το παιδικό παιχνίδι έχει μετακινηθεί από το δρόμο και σε ειδικά σχεδιασμένους χώρους και δομημένους χώρους (Myhre 1994, όπως αναφ. στο Rasmussen & Smidt, 2003).

Οι μελέτες που συγκρίνουν τα πρότυπα του παιχνιδιού και του δημιουργικού παιχνιδιού - σημαντικά μέσα γνωστικής, κοινωνικής και συναισθηματικής ανάπτυξης - σε πράσινους και σε δομημένους χώρους συνάδουν με την αντίληψη ότι ο χώρος πρασίνου υποστηρίζει την υγιή ανάπτυξη του παιδιού. Σε μια τέτοια μελέτη, τα παιδιά που παρατηρήθηκαν σε μία σχολική αυλή με πράσινους και δομημένους χώρους παιχνιδιού ασχολούνταν με πιο δημιουργικές μορφές παιχνιδιού στους πράσινους χώρους απ' ό,τι στους δομημένους (Kirkby, 1989 όπως αναφ. στο Taylor & Kuo, 2005). Σε άλλη μελέτη, τα παιδιά που παρατηρήθηκαν σε πράσινους υπαίθριους χώρους ασχολήθηκαν περισσότερο με το παιχνίδι και δημιουργικές μορφές παιχνιδιού απ' ό,τι τα παιδιά σε άγονους υπαίθριους χώρους. Τα παιδιά που παρατηρήθηκαν στους πράσινους υπαίθριους χώρους είχαν επίσης μεγαλύτερη επαφή με τους ενήλικες απ' ό,τι τα παιδιά σε άγονους χώρους. Ενώ, η επαφή με τους ενήλικες δεν αποτελεί από μόνη της ανάπτυξη, αυξάνει το δυναμικό αλληλεπίδρασης των παιδιών με τους ενήλικες, γεγονός που στηρίζει την κοινωνική ανάπτυξη (Taylor, Kuo, & Sullivan, 1998 όπως αναφ. στο Taylor & Kuo, 2005).

Σε έρευνες αναφέρεται το σπίτι ως πρωταρχικός χώρος παιχνιδιού. Συγκεκριμένα φάνηκε ότι η πλειοψηφία των παιδιών παίζει στο σπίτι, λιγότερα παιδιά σε ανοικτούς και φυσικούς χώρους, σε πάρκα και παιδικές χαρές και σπάνια αναφέρθηκε να παίζουν στο δρόμο (Cunningham, Jones, & Barlow, 1996 όπως αναφ. στο Veitch, Bagley, Ball, & Salmon, 2006). Τα μέρη που αρέσει στα παιδιά να παίζουν τις περισσότερες φορές είναι το σπίτι τους και η γειτονιά τους (Carroll, Witten, Kearns, & Donovan, 2015). Ενώ, αγαπημένο μέρος των παιδιών για να παίζουν είναι χώροι κοντά στο σπίτι ενός γνωστού (Castonguay & Jutras, 2009). Στην έρευνα της Tandy (1999) όπου δόθηκαν ερωτηματολόγια στα παιδιά αποδείχθηκε ότι τα παιδιά παίζουν σπίτι. Ωστόσο, στο τέλος κάθε ερωτηματολογίου, τα παιδιά κλήθηκαν να σχεδιάσουν μια εικόνα ή να γράψουν μια ιστορία με τίτλο «Τι θα ήθελα να κάνω σε μια ηλιόλουστη μέρα» και από την ανάλυση των ιστοριών και των σχεδίων των παιδιών προέκυψε ότι η πλειοψηφία των παιδιών θα επέλεγε να ασχοληθεί με υπαίθριες δραστηριότητες στα πάρκα ή στην παραλία.

Τα παιδιά αναφέρουν πως παίζουν και σε εξωτερικούς χώρους και το σχολείο είναι ο πιο κοινός προορισμός, συνήθως με τα πόδια ή με ποδήλατο τουλάχιστον μία

φορά την εβδομάδα, ακολουθούμενο από καταστήματα, πάρκα, παιδικές χαρές, καταστήματα και σπίτια φίλων (Carroll et al., 2015. Timperio, Crawford, Telford, & Salmon, 2004). Το σχολείο είναι ένας σημαντικός χώρος για το παιδικό παιχνίδι και την κοινωνική αλληλεπίδραση. Ενώ, πολλά σχολεία κλείνουν μετά την ολοκλήρωση του διδακτικού προγράμματος, άλλα είναι ανοιχτά για τα παιδιά να παίζουν μετά το σχολείο και τα σαββατοκύριακα. Άλλες κοινοτικές παροχές, όπως βιβλιοθήκες, εκκλησίες είναι σημαντικοί προορισμοί παιχνιδιού (Carroll et al., 2015). Άλλη έρευνα έδειξε ότι οι πιο φιλικοί χώροι προς τα παιδιά για να παίζουν είναι οι παιδικές χαρές και εκείνοι που περιλαμβάνουν στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος, όπως τα δέντρα και τα λουλούδια. Τα παιδιά προτιμούν φυσικά στοιχεία για τα παιχνίδια τους. Αδιέξοδα, πάρκα, σοκάκια, παιδικές χαρές και επιφάνειες με απαλή κλίση είναι μεταξύ των αγαπημένων τους τόπων (Ghanbari-Azarneir, Anbari, Hosseini, & Yazdanfar, 2015). Η μετάβαση των παιδιών στους εξωτερικούς χώρους, πραγματοποιείται κυρίως με τη συνοδεία των φίλων τους και των αδελφών τους, περπατώντας ή χρησιμοποιώντας εξοπλισμό μετακίνησης (όπως ποδήλατα ή skateboards) και σε ελάχιστες περιπτώσεις με τα μέσα μαζικής μεταφοράς (Timperio et al., 2004).

Το σπίτι φαίνεται να είναι ο τόπος του παιχνιδιού όταν το παιδί δεν έχει πραγματική επιλογή. Τα μέρη που προτιμούν τα παιδιά να παίζουν, ποικίλλουν ανάλογα με την ηλικία και τον βαθμό ανάπτυξης τους. Η εξοικείωση και η ασφάλεια συνδέονται άρρηκτα και συμβάλλουν στην απόφαση των παιδιών για τους χώρους που επιλέγουν να παίζουν (Castonguay & Jutras, 2009. Ghanbari-Azarneir et al., 2015). Τα παιδιά από μία βρετανική γειτονιά αλλά διαφορετικά οικογενειακά περιβάλλοντα, επέλεξαν χώρους παιχνιδιού, που τους δημιουργούσαν αίσθημα ασφάλειας στην κυκλοφορία τους και ήταν καθαροί από σκουπίδια και γκράφιτι (O'Brien, 2003 όπως αναφ. στο Carroll et al., 2015).

Η πραγματική επιλογή του χώρου παιχνιδιού μπορεί να προσδιοριστεί από τους γονικούς περιορισμούς. Οι προστατευτικοί μηχανισμοί που χρησιμοποιούν οι γονείς περιορίζουν τα παιδιά και τα ωθούν να επιλέξουν ως χώρο παιχνιδιού το σπίτι τους ή το σπίτι ενός φίλου τους. Παρά το γεγονός ότι τα παιδιά επιλέγουν να παίζουν στο σπίτι, μπορεί να προτιμούν να πάνε έξω για να ερευνήσουν και να απολαύσουν το περιβάλλον τους. Αναπόφευκτα, λοιπόν, τα παιδιά είναι λιγότερο ενεργά. Η γονική μέριμνα και η ευθύνη που φέρουν οι γονείς για τα παιδιά τους, φέρνουν φόβους και ανησυχίες για την

ευημερία του παιδιού, με αποτέλεσμα τον έλεγχο και τη χειραγώγηση από τον γονέα της ζωής του παιδιού ως μέσου παροχής προστασίας (Tandy, 1999).

2.2.4. Αντιλήψεις των γονέων για τους χώρους παιχνιδιού των παιδιών

Οι γονείς αναγνωρίζουν ότι τα παιδιά τους συνήθως ασχολούνται με ενεργό ελεύθερο παιχνίδι στην αυλή του σπιτιού ή σε γειτονικό σπίτι φίλου, στο δρόμο και στα τοπικά πάρκα. Οι γονείς ρωτήθηκαν πού έπαιζε το παιδί τους συνήθως στον ελεύθερο χρόνο του, μετά το σχολείο ή τα Σαββατοκύριακα. Η πιο συχνά αναφερθείσα τοποθεσία για το ενεργό ελεύθερο παιχνίδι των παιδιών ήταν η αυλή στο σπίτι. Περισσότερο από το ένα τρίτο των γονέων ανέφεραν ότι το παιδί τους έπαιζε συνήθως στο δρόμο και ένα παρόμοιο ποσοστό γονέων ανέφεραν ότι το παιδί τους έπαιζε συχνά σε δημόσιους ανοικτούς χώρους όπως πάρκο, παιδική χαρά ή ποτάμι για παιδιά στις προαστιακές αστικές περιοχές. Έχουν αναφερθεί και άλλοι χώροι παιχνιδιού, όπως η πισίνα ή οι σχολικές αυλές, αλλά δεν ήταν το συνηθισμένο μέρος του παιδιού να παίζει (Veitch et al., 2006). Οι μητέρες έχουν επίγνωση του θετικού αντίκτυπου που έχει το ενεργό, υπαίθριο παιχνίδι στην ανάπτυξη του παιδιού τους. Το μεγαλύτερο ποσοστό των μητέρων ανέφεραν ότι το παιχνίδι σε εξωτερικούς χώρους επηρεάζει θετικά τις σωματικές και κινητικές δεξιότητες των παιδιών. Η πλειοψηφία των μητέρων συμφώνησε ότι επηρεάζει τις κοινωνικές δεξιότητες του παιδιού τους και οι μισές μητέρες πίστευαν ότι επηρεάζει τις καλλιτεχνικές και δημιουργικές δεξιότητες. Η έρευνα δείχνει επίσης ότι σχεδόν όλες οι μητέρες συμφώνησαν ότι το υπαίθριο παιχνίδι προσφέρει στα παιδιά μια διέξοδο για τη μείωση του καθημερινού άγχους και δίνει στα παιδιά ευκαιρίες να εκφράζουν και να βελτιώνουν τις επικοινωνιακές τους δεξιότητες. Αυτά τα αποτελέσματα καταδεικνύουν σαφώς ότι αυτή η γενιά των μητέρων έχει έντονη συνείδηση των πλεονεκτημάτων που μπορεί να έχει το παιχνίδι σε εξωτερικούς χώρους. Εντούτοις, υπάρχει τεράστιο χάσμα μεταξύ της κατανόησης αυτών των οφελών και της υπέρβασης των εντοπισθέντων εμποδίων, δηλαδή της χρήσης και εξάρτησης από την τηλεόραση και τον υπολογιστή, που εμποδίζουν σήμερα τα παιδιά να συμμετέχουν σε ελεύθερο παιχνίδι (Clements, 2004).

2.2.5. Η αυτονομία πρόσβασης των παιδιών στους χώρους παιχνιδιού

Για την ανεξαρτησία κίνησης των παιδιών εκτός σπιτιού έχουν διατυπωθεί τουλάχιστον τρεις ορισμοί. Στις πρώτες μελέτες, η ανεξαρτησία κίνησης αναλύθηκε με τη μέτρηση της «εδαφικής εμβέλειας» των παιδιών, δηλαδή της γεωγραφικής απόστασης από το σπίτι τους σε χώρους όπου τα παιδιά επιτρέπεται να περιπλανηθούν όταν παίζουν και κοινωνικοποιούνται (VanVliet, 1983 όπως αναφ. στο Kytta, 2005). Αργότερα, η ανεξάρτητη κινητικότητα οριζόταν ως «άδεια» για να μετακινηθεί το παιδί ανεξάρτητα στο περιβάλλον. Ο βαθμός της ανεξαρτησίας κίνησης αναφέρεται σε κανόνες που καθορίζουν οι γονείς όσον αφορά, για παράδειγμα, την άδεια να διασχίζουν τα παιδιά τους δρόμους ή να οδηγούν μόνα τους το ποδήλατο (Hillman, Adams, & Whitelegg, 1990. Kytta, 1997 όπως αναφ. στο Kytta, 2005. O'Brien, Jones, & Sloan, 2000). Η προσέγγιση αυτή συμπληρώθηκε με μελέτες σχετικά με το βαθμό των αδειών ή απαγορεύσεων, για να πάει το παιδί σε ορισμένα μέρη όπως τα σπίτια των συνομηλίκων ή σε καταστήματα (Prezza, Piloni, Morabito, Sersante, Alparone, & Giuliani, 2001. Woolley, Spencer, Dunn, & Rowley, 1999 όπως αναφ. στο Kytta, 2005).

Η ελευθερία των παιδιών να μετακινούνται ανεξάρτητα έχει μειωθεί κατά τις τελευταίες δεκαετίες σε πολλές χώρες και ειδικότερα για τα κορίτσια. Έρευνες επιβεβαιώνουν ότι τα κορίτσια είναι πιο περιορισμένα από τα αγόρια, ότι οι χρήσεις της γειτονιάς τους είναι λιγότερο ποικίλες και αυστηρότερα εποπτευόμενες από ενήλικες (Hart, 1979 όπως αναφ. στο Lehman-Frisch et al., 2012. Hillman & Adams, 1992. Lehman-Frisch et al., 2012. Matthews, 1987 όπως αναφ. στο Lehman-Frisch et al., 2012. Prezza et al., 2001 όπως αναφ. στο Kytta, 2005. Timperio et al., 2004. Ward, 1978 όπως αναφ. στο Lehman-Frisch et al., 2012). Στις παραπάνω έρευνες, έρχεται να προστεθεί και άλλη μία που επιβεβαιώνει ότι τα αγόρια ηλικίας 10-12 ετών πηγαίνουν χωρίς τη συνοδεία κάποιου ενήλικου σε σπίτια φίλων, πάρκα ή παιδικές χαρές, στο σχολείο και στα καταστήματα συχνότερα από κορίτσια της ίδιας ηλικίας (Timperio et al., 2004). Αντίθετα, πιο πρόσφατες μελέτες έδειξαν ωστόσο ότι η τάση αυτή μπορεί να αλλάζει εν μέρει επειδή και οι παραστάσεις των γονιών αλλάζουν (Valentine 2004 όπως αναφ. στο Lehman-Frisch et al., 2012). Όσο μεγαλύτερη ανεξαρτησία κίνησης έχουν τα παιδιά,

τόσο περισσότερες και οι επιλογές τους και οι χώροι δραστηριοτήτων τους αυξάνονται. Για τα κορίτσια, οι γονείς τους ήταν σίγουροι ότι θα μπορούσαν να μετακινηθούν μόνα τους και να ασχοληθούν και εκτός σχολείου με ασκήσεις σωματικής αναψυχής. Περισσότεροι χώροι δραστηριοτήτων συσχετίστηκαν με αγόρια που κατείχαν ποδήλατο. Παρ' όλα αυτά, η αυτοπεποίθηση των αγοριών και των κοριτσιών στην ανεξάρτητη μετακίνηση συσχετίζεται θετικά με την κάλυψη μεγαλύτερων περιοχών του χώρου δραστηριοτήτων. Αυτά τα ευρήματα δείχνουν ότι αν και ορισμένες πτυχές του δομημένου περιβάλλοντος μπορεί να είναι εμπόδια στα παιδιά που διερευνούν περισσότερο τη γειτονιά τους, υπάρχουν ατομικοί και κοινωνικο-πολιτιστικοί παράγοντες που ενδέχεται να ενθαρρύνουν τα παιδιά να περιπλανηθούν στο τοπικό τους περιβάλλον (Villanueva, Giles-Corti, Bulsara, McCormack, Timperio, Middleton, Beesley, & Trapp, 2012).

Κάποιες πτυχές των γειτονικών περιοχών που στα περισσότερα παιδιά δεν αρέσουν και τους δημιουργούν φόβους να κινηθούν μόνα τους, περιλαμβάνουν κινδύνους κυκλοφορίας, «παράξενους», άστεγους ή μεθυσμένους ανθρώπους στην πόλη, εφήβους από τους οποίους δέχονται εκφοβισμό και "τρομακτικά" σκυλιά (Carroll et al., 2015. Tandy, 1999. Timperio et al., 2004. Veitch et al., 2006). Τα χρονικά και χωρικά όρια της ανεξαρτησίας κίνησης των παιδιών καθορίζονται σε μεγάλο βαθμό από τους γονείς τους και, με λίγες εξαιρέσεις, τα παιδιά δεν δέχονται περιορισμούς (Carroll et al., 2015). Τα σχόλια γονέων αποκαλύπτουν την αντίληψη ότι η κοινωνία έχει αλλάξει από αυτή που είναι ασφαλής για τα παιδιά να παίζουν και να εξερευνούν, σε εκείνη όπου τα παιδιά πρέπει να εποπτεύονται συνεχώς για τη δική τους ασφάλεια (Tandy, 1999). Στο ευρωπαϊκό πλαίσιο, η αντίληψη των κοινωνικών κινδύνων είναι υψηλότερη στις κεντρο-ευρωπαϊκές χώρες απ' ότι στις σκανδιναβικές χώρες (Johansson, 2002 όπως αναφ. στο Kytta, 2005). Τα ίδια τα παιδιά φαίνεται να φοβούνται τους ανθρώπους περισσότερο από την κυκλοφορία (Giuliani, Alparone, & Mayer, 1997 όπως αναφ. στο Kytta, 2005). Ωστόσο, σε σύγκριση με τα παιδιά ηλικίας 5 έως 6 ετών, μεγαλύτερο ποσοστό παιδιών ηλικίας 10 έως 12 ετών περπατάει συνήθως στο σχολείο, στα καταστήματα και στο σπίτι ενός φίλου, τουλάχιστον μια φορά την εβδομάδα (Timperio et al., 2004). Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι οι γονείς των μεγαλύτερων παιδιών ανησυχούν λιγότερο για την κυκλοφορία και τους ξένους από τους γονείς των μικρότερων παιδιών, γεγονός που

μπορεί να αντανακλάται στη μεγαλύτερη συχνότητα των τοπικών διαδρομών που πραγματοποιούνται με το περπάτημα ή το ποδήλατο στα μεγαλύτερα παιδιά. Αυτά τα ευρήματα ενδέχεται να υποδηλώνουν μεγαλύτερο επίπεδο ωριμότητας, αυτονομίας και ανεξαρτησίας των μεγαλύτερων παιδιών (Timperio et al., 2004).

Ακόμη, ένα άλλο μέρος το οποίο έχει αντίκτυπο στην ανεξάρτητη κινητικότητα των παιδιών είναι η γειτονιά (Kytta, 2005). Τα πιο ανεξάρτητα παιδιά τείνουν να είναι εκείνα που ζουν σε πολυκατοικίες με αυλές, κοντά σε πάρκα και σε νέες, πιο «φιλικές» και αραιοκατοικημένες γειτονιές (Prezza et al., 2001 όπως αναφ. στο Kytta, 2005). Οι συνομήλικοι μπορούν επίσης να επηρεάσουν ένα παιδί να μετακινηθεί ανεξάρτητα (Berg & Medrich, 1980 όπως αναφ. στο Kytta, 2005) και η κοινότητα στο σύνολό της, σε περίπτωση που η ευθύνη της παιδικής εποπτείας είναι συλλογική (Hillman et al., 1990 όπως αναφ. στο Kytta, 2005). Επίσης, το μέγεθος και η πυκνότητα μιας πόλης συνδέονται με τις ευκαιρίες για ανεξάρτητη κινητικότητα. Ένα συνεπές αποτέλεσμα πολλών μελετών είναι ότι τα παιδιά που ζουν σε αγροτικά περιβάλλοντα ή σε περιβάλλοντα με μικρό πληθυσμό απολαμβάνουν μεγαλύτερη ελευθερία να μετακινούνται από τα παιδιά σε πολυπληθή περιβάλλοντα (Heurilin-Norinder, 1996. Jones, 2000. Kytta, 1997. Nilheim, 1999. O'Brien et al., 2000 όπως αναφ. στο Kytta, 2005. Vander, Spek, & Noyon, 1997). Ωστόσο, κάποιες μελέτες σχετικά με την εδαφική εμπέλεια (Matthews, Taylor, Sherwood, Tucker, & Limb, 2000 όπως αναφ. στο Kytta, 2005) και την πραγματική κινητικότητα των παιδιών (Tillberg, 2001 όπως αναφ. στο Kytta, 2005) δεν έχουν υποστηρίξει το εύρημα ότι τα παιδιά με προέλευση από αγροτικά περιβάλλοντα έχουν μεγαλύτερη ανεξαρτησία κίνησης από τα παιδιά με προέλευση από αστικά περιβάλλοντα.

Οι γονείς από αστικά περιβάλλοντα αναφέρουν ότι το παιχνίδι των παιδιών τους σε εξωτερικούς χώρους συνήθως επιβλέπεται και συχνά λαμβάνει χώρα κοντά στο σπίτι. Η μειωμένη συχνότητα του υπαίθριου παιχνιδιού σχετίζεται με αυξημένες γονικές ανησυχίες για την ασφάλεια, ωστόσο, πολλοί γονείς εξακολουθούν να αναφέρουν ότι επιτρέπουν το υπαίθριο παιχνίδι τουλάχιστον μερικές φορές (Kalish, Banco, Burke & Lapidus, 2010).

Ωστόσο, ο περιορισμός των ευκαιριών για υπαίθριο παιχνίδι και ανεξαρτησία κίνησης στον αστικό ιστό έχει δημιουργήσει κάποιες αρνητικές συνέπειες για τα παιδιά.

Τα παιδιά με περιορισμένη ανεξαρτησία κίνησης (περιορισμένη ικανότητα να περπατούν ή να κάνουν ποδήλατο γύρω από τη γειτονιά χωρίς να συνοδεύονται από ενήλικες) περιορίζονται στην ικανότητά τους να έχουν πρόσβαση στο δημόσιο ανοιχτό χώρο και κατά συνέπεια εξαρτώνται από το να έχουν οι γονείς τους το χρόνο και το κίνητρο να τους μεταφέρουν σε μέρη για να παίξουν (Veitch et al., 2006). Η πλειοψηφία των παιδιών κινείται σε ένα μικρό ποσοστό της παραδοσιακής «γειτονιάς» τους, υποδεικνύοντας ότι τα παιδιά δεν μπορούν να διασχίζουν το μεγαλύτερο μέρος της τοπικής τους περιοχής. Τα παιδιά μπορούν να περπατήσουν ή να κάνουν ποδήλατο μόνο σε ένα μέρος της γειτονιάς τους. Οι οριοθετημένες γειτονιές δεν προσφέρουν μεγάλη ελευθερία κίνησης στα παιδιά. Η επιλογή λιγότερων και πιο κοντινών προορισμών, ώστε να μπορούν τα παιδιά να κινηθούν με ασφάλεια σε αυτούς, μπορεί να είναι σημαντικοί παράγοντες για να αυξηθούν οι χώροι που μπορούν να κινηθούν τα παιδιά στη γειτονιά (Villanueva et al., 2012).

Ενώ, οι γονείς θέτουν κάποιους περιορισμούς στην ανεξαρτησία κίνησης των παιδιών τους δεν πρέπει να θεωρείται ότι τα παιδιά υπακούουν παθητικά. Τα παιδιά μπορούν να γίνουν ικανοί διαπραγματευτές για να αυξήσουν την ελευθερία κίνησής τους (Valentine, 1997 όπως αναφ. στο Kytta, 2005). Ο Boggi (2000 όπως αναφ. στο Kytta, 2005) υποστηρίζει ότι τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρήθηκε μια αύξηση στην ιδέα ότι ένας καλός γονέας είναι αυτός που δίνει μεγαλύτερη σημασία στην προστασία και όχι τόσο στην ανεξαρτησία του παιδιού του. Αυτή η έννοια του γονικού ρόλου μπορεί να μην έχει καμία σχέση με την ικανότητα του παιδιού να ζει αυτόνομα. Επιπλέον, είναι επίσης, πιθανό ότι νέες ιδέες, όπως αυτή του «φίλου γονέα» που επιθυμεί να μοιραστούν τις εμπειρίες του παιδιού του, έχουν οδηγήσει όλο και περισσότερους γονείς να συνοδεύουν τα παιδιά τους στο σχολείο.

2.2.6. Η σημασία της ανεξαρτησίας κίνησης για τα παιδιά

Τα επίπεδα ανεξάρτητης κινητικότητας των παιδιών επηρεάζουν τη σωματική, κοινωνική, γνωστική και συναισθηματική τους ανάπτυξη (Kytta, 2005). Ο Huttenmoser (1995 όπως αναφ. στο Kytta, 2005) έδειξε μια υστέρηση στην κινητική και κοινωνική ανάπτυξη των πεντάχρονων που δεν ήταν σε θέση να παίξουν ανεξάρτητα σε

εξωτερικούς χώρους, στους δρόμους και στις αυλές. Άλλες μελέτες έχουν τονίσει τη σημασία του αυθόρμητου υπαίθριου παιχνιδιού για την κινητική ανάπτυξη των παιδιών και τη σωματική τους υγεία (Armstrong, 1993. Davis & Jones, 1996 όπως αναφ. στο Kytta, 2005). Οι Prezza et al. (2001 όπως αναφ. στο Kytta, 2005) διαπίστωσαν ότι τα παιδιά που είχαν δυνατότητα επιλογής περισσότερων χώρων παιχνιδιού, έπαιζαν πιο συχνά με τους συνομηλίκους τους, τόσο σε εσωτερικούς όσο και σε εξωτερικούς χώρους. Οι περιορισμοί της κινητικότητας μπορούν επίσης να επηρεάσουν την ανάπτυξη συναισθηματικών δεσμών μεταξύ παιδιών και φυσικού περιβάλλοντος (Bixler, Floyd, & Hammitt, 2002 όπως αναφ. στο Kytta, 2005. Kong, 2000 όπως αναφ. στο Kytta, 2005) και την ανάπτυξη της αίσθησης ευθύνης των παιδιών για το περιβάλλον (Palmberg & Kuru, 2000 όπως αναφ. στο Kytta, 2005). Οι κοινωνικοί χώροι είναι πιο σημαντικοί για τα παιδιά που προέρχονται από αγροτικό περιβάλλον απ' ό,τι οι φυσικοί τόποι. Ένας λόγος για αυτό είναι ότι η πρόσβαση των παιδιών στο φυσικό περιβάλλον περιορίζεται από τους φόβους των γονέων και από την περιφραγή της ιδιωτικής γης (Matthews et al., 2000 όπως αναφ. στο Kytta, 2005). Ο περιορισμός της κινητικότητας των παιδιών φαίνεται να έχει άμεσες και αρνητικές συνέπειες στην ανάπτυξη των χωρικών δεξιοτήτων του παιδιού. Επιπλέον, τα παιδιά που δεν μετακινούνται ανεξάρτητα, μεταφέρονται συχνά με το αυτοκίνητο στον προορισμό τους. Αυτό συνδυάζει δυο δυνητικά αρνητικές καταστάσεις: πρώτον, στερούνται της δυνατότητας να χρησιμοποιούν τις δικές τους δεξιότητες για να εντοπίζουν ανεξάρτητα το πού θέλουν να πάνε και πώς να φτάσουν εκεί. Δεύτερον, η δυνατότητα απόκτησης κινητικών δεξιοτήτων μέσω σωματικά ενεργών μετακινήσεων μειώνεται, και αυτό, ιδίως στα μικρά παιδιά, είναι απαραίτητο για την ενσωμάτωση πληροφοριών σχετικά με το χώρο (Rissotto & Giuliani, 2005).

Ο χρόνος που αφιερώνουν στην γειτονιά τους χωρίς την επίβλεψη των ενηλίκων, συμβάλλει στην ανάπτυξη της προσωπικής τους ταυτότητας αλλά και της ταυτότητας της κοινότητας. Τα παιδιά είναι σε θέση να αναπτύξουν ικανότητες αντιμετώπισης και αίσθημα ευθύνης για τον εαυτό τους, μαθαίνοντας από τις εμπειρίες τους και αποκτώντας ικανότητες, μέσω της αυτονομίας στην γειτονιά τους (Ross, 2005). Οι γειτονιές επηρεάζουν άμεσα και έμμεσα την ασφάλεια και την ευημερία των παιδιών. Η ικανότητα των παιδιών να συζητούν για την ασφάλεια που νιώθουν στη γειτονιά τους και την

αναζήτηση βοήθειας αν τους συμβεί κάτι, είναι βασικές έννοιες για κάθε μελλοντικό προγραμματισμό των προσπαθειών πρόληψης και παρέμβασης με τα παιδιά (Katz et al., 2017).

2.3. Το σχέδιο ως ερευνητικό εργαλείο

Το παιδικό σχέδιο αποτελεί μια συνηθισμένη πρακτική, στην οποία τα παιδιά επιδίδονται από πολύ μικρά. Δεν υπάρχει όμως ένας ορισμός για το παιδικό σχέδιο (Thomas & Silk, 1997). Όταν κάνουμε λόγο για παιδικό σχέδιο, συνήθως εννοούμε αναπαραστάσεις αντικειμένων, προσώπων ή γεγονότων, ακόμη και μουντζουρωμάτων.

Τα παιδικά σχέδια αποτελούν ένα χρήσιμο εργαλείο στα χέρια των εκπαιδευτικών, αφού αποκαλύπτουν τις στρατηγικές που χρησιμοποιεί ένα παιδί κατά τη σχεδίαση και δίνουν στοιχεία για την κατάσταση του παιδιού τη συγκεκριμένη στιγμή που ζωγραφίζει. Το σχέδιο είναι μια μοναχική δραστηριότητα, γι' αυτό μπορεί το παιδί να σχεδιάζει μόνο για την ικανοποίηση που θα του προσφέρει. Ένα παιδί μπορεί ακόμη να ζωγραφίζει, γιατί νιώθει ευχαρίστηση, δεν έχει τι να κάνει, είδε κάποιον άλλο να ζωγραφίζει και ζήλεψε, το κάνει χαρούμενο η κίνηση από μόνη της ή σε συνδυασμό με τα σημάδια που αφήνει στο χαρτί ή ακόμη και για να χαρίσει τη ζωγραφιά του σε κάποιον δικό του (Thomas & Silk, 1997). Η ζωγραφική αποτελεί μια αγαπημένη και συνηθισμένη δραστηριότητα της καθημερινότητας των παιδιών. Συνεπώς, όταν συμπεριλαμβάνεται σε μια έρευνα καθιστά τη διαδικασία πιο ευχάριστη και πιο δημιουργική, χωρίς να προκαλεί άγχος στο παιδί (Burgess & Hartman, 1993). Για τα παιδιά, η δημιουργία ενός σχεδίου είναι μια διαδικασία που εμπεριέχει πολλές διαφορετικές εμπειρίες για να δημιουργήσει κάτι νέο, προσωπικό και μοναδικό. Μέσα από το σχέδιο τα παιδιά εκφράζουν με τον πιο άμεσο τρόπο την προσωπικότητα και τα συναισθήματα τους. Το σχέδιο μπορεί να βοηθήσει ένα παιδί να συγκεντρώσει όλες τις σκέψεις που μπορεί να έχει στο μυαλό του και να τις αποτυπώσει, ενώ μέσα από τον προφορικό λόγο είναι πιθανόν να μην υπήρχε η ίδια ακρίβεια (Malchiodi, 1998). Το παιδικό σχέδιο είναι ένας έμμεσος τρόπος για να εξεταστούν οι εσωτερικές αναπαραστάσεις των παιδιών και έτσι μπορεί να μας δώσει επιπρόσθετες πληροφορίες σχετικά με το θέμα που διερευνάται (Brechet, Baldy, & Picard, 2009). Τα παιδικά σχέδια

έχουν ρεαλιστικές προθέσεις και στηρίζονται σε ένα εσωτερικό νοητικό μοντέλο, γι' αυτό και θεωρείται ότι μπορούν να βοηθήσουν στην εξωτερίκευση των σκέψεων των παιδιών προς όφελος του ερευνητή. Τα παιδιά μέσα από τα σχέδιά τους εκφράζουν τον εαυτό τους, τις σκέψεις τους και τις αντιλήψεις που έχουν διαμορφώσει για τον κόσμο αλλά και τον κοινωνικό τους περίγυρο (Malchiodi, 1998).

Οι Butler, Gross και Hayne (1995, όπως αναφ. στο Gross & Hayne, 1998) παρείχαν τις πρώτες εμπειρικές αποδείξεις ότι το σχέδιο μπορεί να διευκολύνει τις λεκτικές αναφορές των μικρών παιδιών για τις προηγούμενες εμπειρίες τους. Επιπλέον, υποστήριξαν ότι η λεκτική επίδοση των παιδιών κατά τη διάρκεια της συνέντευξης σχετίζεται με την αντιπροσωπευτική ποιότητα των σχεδίων.

Πιο πρόσφατα, μελέτες για το θάνατο και τον εκφοβισμό (Bosacki, Zorito, & Dan, 2006 όπως αναφ. στο Andreou & Bonoti, 2010. Tamm & Granqvist, 1995 όπως αναφ. στο Bonoti, Leondari, & Mastora, 2013) που χρησιμοποίησαν τα παιδικά σχέδια ως μεθοδολογικό εργαλείο, υποστήριξαν ότι οι ποσοτικές προσεγγίσεις δεν επιτρέπουν την πλήρη κατανόηση της σημασίας που αποδίδουν τα παιδιά στο θάνατο και θέτουν στους συμμετέχοντες περιορισμένο αριθμό ερωτήσεων και συνεπώς δεν τους επιτρέπουν να περιγράψουν άλλες πτυχές της συμπεριφοράς εκφοβισμού που μπορεί να είναι σημαντικές για αυτούς. Αντίθετα, τα σχέδια ενισχύουν την ποσότητα πληροφοριών που αποκαλύπτουν τα παιδιά για την εμπειρία τους στο παρελθόν, και παρέχουν ακριβέστερες πληροφορίες σε σχέση με αυτές που αποκτώνται μέσω αφηγήσεων (Gross & Hayne, 1998 όπως αναφ. στο Bonoti et al., 2013). Επίσης, ο Gross και ο Hayne ισχυρίστηκαν ότι τα σχέδια μειώνουν τις κοινωνικές απαιτήσεις της συνέντευξης, επιτρέποντας στα παιδιά να αισθάνονται πιο άνετα και διευκολύνοντας την ανάκτηση μνήμης, διότι οι εικονογραφικές αναπαραστάσεις των παιδιών τους προσφέρουν αποτελεσματικά στοιχεία ανάκτησης και βοηθούν τα παιδιά να οργανώνουν τις λεκτικές τους προθέσεις.

Όπως, το σχέδιο χρησιμοποιείται σε σειρά ερευνών για να διερευνηθούν τι αναπαραστάσεις έχουν τα παιδιά για διάφορα θέματα όπως ο θάνατος και ο εκφοβισμός, έτσι και το θέμα του χώρου διαβίωσης και παιχνιδιού των παιδιών προσφέρεται για διερεύνηση μέσω του σχεδίου και αυτό έχει συμβεί από μια πλειάδα ερευνών. Τα παιδιά που ζουν στο ίδιο αστικό περιβάλλον μπορεί να σχεδιάζουν τη γειτονιά τους με

ετερογενείς τρόπους. Ορισμένα παιδιά παράγουν «σκιώδη σχέδια» που προσφέρουν λίγα στοιχεία σε αντίθεση με τον πλούτο των όσων αναφέρουν στη διάρκεια των συνεντεύξεων. Αντίστροφα, άλλα παιδιά παράγουν «λεπτομερή σχέδια» με λεπτομέρειες για τους τόπους, τα τοπία και τις δραστηριότητες, αλλά δεν μπορούν να περιγράψουν προφορικά με λεπτομέρειες τη γειτονιά τους, παρά τη βοήθεια που τους παρέχεται μέσω φωτογραφιών και των δικών τους σχεδίων. Στα σχέδια των παιδιών συχνά το αστικό περιβάλλον εκπροσωπείται ως κτίρια πέντε ή έξι ορόφων, συνδεδεμένα και σχετικά στενά, με σχεδόν ανύπαρκτα πεζοδρόμια (Lehman-Frisch et al., 2012).

2.4. Η παρούσα έρευνα

Η παρούσα έρευνα επικεντρώνεται στη διερεύνηση του τρόπου ζωής και των περιβαλλοντικών αντιλήψεων των παιδιών αστικής και αγροτικής προέλευσης δημοτικού σχολείου. Στόχος της είναι να συγκρίνει τον τρόπο ζωής και τις περιβαλλοντικές αντιλήψεις αυτών των παιδιών. Πιο συγκεκριμένα, επιχειρεί να μελετήσει τις αντιλήψεις των παιδιών για το μέρος όπου ζουν και για το μέρος όπου παίζουν, δηλαδή πώς τα παιδιά αποτυπώνουν στο σχέδιο τους την πόλη ή το χωριό και ποια μέρη τους αρέσουν ή δεν τους αρέσουν στον τόπο κατοικίας τους. Επίσης, η συγκεκριμένη έρευνα αποσκοπεί να μελετήσει σε ποια μέρη προτιμούν τα παιδιά να παίζουν συνήθως και τι δυνατότητες αυτόνομης μετακίνησης υπάρχουν σε αυτά τα μέρη. Η πρωτοτυπία της έρευνας έγκειται στο γεγονός πως επιχειρεί να καλύψει το ερευνητικό κενό που υπάρχει σχετικά με τις περιβαλλοντικές αντιλήψεις και τον τρόπο ζωής των παιδιών από την ύπαιθρο, καθώς ελάχιστες έρευνες έχουν εφαρμοστεί σε αυτόν τον τομέα. Ερευνητικό κενό υπάρχει και στη σύγκριση του τρόπου ζωής και των περιβαλλοντικών αντιλήψεων των παιδιών αγροτικής και αστικής προέλευσης, καθώς μόνο μία έρευνα έχει διεξαχθεί με παρόμοιο θέμα (Cubukcu, Kahraman, & Yavasal, 2018).

Συνεπώς, η έρευνα αυτή είναι σημαντική καθώς έρχεται να εμπλουτίσει την βιβλιογραφία και υπογραμμίζει τις διαφορές του τρόπου ζωής και των περιβαλλοντικών

αντιλήψεων των αστικών παιδιών και των παιδιών της υπαίθρου. Για τους σκοπούς της έρευνας τέθηκαν τα εξής ερωτήματα:

- Ποιες είναι οι αντιλήψεις/απόψεις των παιδιών για το μέρος όπου ζουν;
- Ποιες είναι οι αντιλήψεις απόψεις των παιδιών για το μέρος όπου παίζουν;
- Τι δυνατότητες αυτόνομης μετακίνησης υπάρχουν στα παιδιά στις σύγχρονες πόλεις/χωριά;
- Που προτιμούν τα παιδιά να παίζουν, σε εσωτερικούς ή εξωτερικούς χώρους;
- Πως τα παιδιά αποτυπώνουν σχεδιαστικά το χώρο διαβίωσης τους;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΜΕΘΟΔΟΣ

3.1. Εισαγωγή

Σε αυτό το κεφάλαιο, παρατίθεται η μεθοδολογία της παρούσας έρευνας. Πιο συγκεκριμένα, παρουσιάζεται το δείγμα της έρευνας, το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε για την συλλογή των δεδομένων και η διαδικασία που ακολουθήθηκε. Ακόμη, παρουσιάζεται ο τρόπος με τον οποίο αναλύθηκαν και κωδικοποιήθηκαν τα δεδομένα της έρευνάς μας.

3.2. Δείγμα

Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 43 παιδιά που φοιτούσαν στη Β΄ δημοτικού με μέσο όρο ηλικίας σε μήνες 93.84. Πιο συγκεκριμένα, στην έρευνα συμμετείχαν 21 παιδιά (8 αγόρια και 13 κορίτσια) που προέρχονταν από Δημοτικά σχολεία χωριών της Καρδίτσας,

της Κατερίνης και της Χαλκίδας και 22 παιδιά αστικής περιοχής (15 αγόρια και 7 κορίτσια) που προέρχονταν από ένα Δημοτικό σχολείο του Βόλου. Συνολικά, τα αγόρια αποτέλεσαν το 53,5% του δείγματος και τα κορίτσια το 46,5%. Προκειμένου, τα παιδιά να συμμετάσχουν στην έρευνα, ενημερώθηκαν οι διευθυντές των σχολείων τους και μέσω αυτών οι γονείς τους και εξασφαλίστηκε η συγκατάθεσή τους.

3.3. Εργαλείο συλλογής των δεδομένων

Για τη συλλογή των δεδομένων της έρευνας χρησιμοποιήθηκε ως εργαλείο το σχέδιο σε συνδυασμό με την ημι-δομημένη συνέντευξη, η οποία πραγματοποιούνταν με την ολοκλήρωση του σχεδίου. Το σχέδιο εμφανίζει πλεονεκτήματα στη συλλογή δεδομένων, καθώς δεν απαιτεί από τα παιδιά να γνωρίζουν γραφή και ανάγνωση. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η ζωγραφική αποτελεί μια αγαπημένη δραστηριότητα των παιδιών και συνεπώς, όταν συμπεριλαμβάνεται σε μια έρευνα καθιστά τη διαδικασία πιο ευχάριστη και πιο δημιουργική, χωρίς να προκαλεί άγχος στο παιδί (Burgess & Hartman, 1993). Έτσι, τα παιδιά συμμετέχουν πρόθυμα αφού είναι μία δραστηριότητα που τους αρέσει πολύ και απαιτεί λίγο χρόνο. Ωστόσο, συχνά στα σχέδια δεν είναι όλα εύκολα κατανοητά, γι' αυτό και στην παρούσα έρευνα χρησιμοποιήθηκε και η συνέντευξη, ώστε μέσω των ερωτήσεων να δοθούν διευκρινήσεις, με σκοπό να αποκτηθούν πρόσθετες πληροφορίες και να γίνουν πιο κατανοητά τα σχέδια των παιδιών. Ο συνδυασμός σχεδίου και συνέντευξης στοχεύει στη διερεύνηση των απόψεων των παιδιών με κάθε λεπτομέρεια, γεγονός που βοηθάει τον ερευνητή να καταλήξει σε πιο ακριβή συμπεράσματα. Σύμφωνα με τους Gross και Hayne (1998 όπως αναφ. στο Bonoti et al., 2013) τα σχέδια μειώνουν τις κοινωνικές απαιτήσεις της συνέντευξης, επιτρέποντας στα παιδιά να αισθάνονται πιο άνετα και διευκολύνοντας την ανάκτηση μνήμης, διότι οι εικονογραφικές αναπαραστάσεις των παιδιών τους προσφέρουν αποτελεσματικά στοιχεία ανάκτησης και βοηθούν τα παιδιά να οργανώνουν τις λεκτικές τους προθέσεις.

3.4. Διαδικασία συλλογής δεδομένων

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε τον Μάιο του 2018 στο 2^ο Δημοτικό σχολείο Ν. Ιωνίας Βόλου, στο Δημοτικό σχολείο Μητρόπολης Καρδίτσας, στο Δημοτικό σχολείο Σβορώνου Πιερίας και στο 8^ο Δημοτικό σχολείο Χαλκίδας (Εξω Παναγίτσα Εύβοιας). Αρχικά, πραγματοποιήθηκαν επισκέψεις στα σχολεία, ώστε να επιτραπεί από τους διευθυντές η διεξαγωγή της έρευνας στο χώρο του σχολείου τους. Μετά από συζήτηση για το αντικείμενο της συγκεκριμένης έρευνας, το σκοπό της και τις απαιτήσεις που χρειάζεται για να ολοκληρωθεί, δόθηκε η συγκατάθεσή τους και οι απαραίτητες άδειες.

Στο εκάστοτε σχολείο χρησιμοποιήθηκε μία κενή και ήσυχη αίθουσα ώστε τα παιδιά να είναι συγκεντρωμένα στο έργο τους και να μην αποσπάται η προσοχή τους από διάφορα εξωτερικά ερεθίσματα. Οι συμμετέχοντες προσερχόταν στο χώρο ατομικά, ώστε να αποφευχθεί να επηρεαστεί το ένα παιδί από το άλλο και η ανταλλαγή ιδεών κατά την δημιουργία του σχεδίου τους, γεγονός που θα μπορούσε να επηρεάσει τα αποτελέσματα της έρευνας. Η ερευνήτρια παρείχε στα παιδιά δύο λευκές κόλλες μεγέθους Α4, λεπτούς μαρκαδόρους, ξυλομπογιές, ένα μολύβι, μία γόμα με σκοπό να επιλέξουν ό, τι υλικό ήθελαν και μπορούσαν να χειριστούν καλύτερα. Η ερευνήτρια έδινε στο παιδί μία κόλλα Α4 για κάθε σχέδιο.

Η οδηγία που δόθηκε στα παιδιά για το πρώτο σχέδιο ήταν «Φτιάξε μου μία ζωγραφιά που να δείχνει την πόλη/το χωριό σου. Στο σχέδιό σου θα ήθελα να φαίνονται και τα μέρη που σου αρέσουν και τα μέρη που δεν σου αρέσουν». Δεν τέθηκε κάποιος περιορισμός χρόνου και κατά συνέπεια το κάθε παιδί είχε όσο χρόνο ήθελε στη διάθεσή του για να ολοκληρώσει τη ζωγραφιά. Μετά την ολοκλήρωση του πρώτου σχεδίου, γινόταν μια μικρής διάρκειας ημι-δομημένη συνέντευξη, η οποία αφορούσε σε ότι δημιούργησαν στο σχέδιό τους και κυρίως διευκρινήσεις πάνω σε αυτό, ώστε να αποκτηθούν πρόσθετες πληροφορίες, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω. Έτσι, τα παιδιά καλούνταν αρχικά να διευκρινίσουν τι ακριβώς σχεδίασαν και στη συνέχεια να αναφέρουν ποιο μέρος τους αρέσει και να αιτιολογήσουν την απάντησή τους. Επιπλέον, τα παιδιά καλούνταν να αναφέρουν αν πηγαίνουν συχνά στο μέρος που τους αρέσει, με

ποιους πηγαίνουν και με ποιο τρόπο πηγαίνουν. Τέλος, τους ζητούνταν να πουν τι δεν τους αρέσει και να το αιτιολογήσουν.

Με την ολοκλήρωση του πρώτου σχεδίου, το παιδί έπαιρνε καινούργια κόλλα για το επόμενο σχέδιο. Η οδηγία που δόθηκε στα παιδιά για το δεύτερο σχέδιο ήταν «Ζωγράφισε μου το μέρος που παίζεις συνήθως. Στο σχέδιό σου θα ήθελα να φαίνονται αυτά με τα οποία παίζεις». Με την ολοκλήρωση του σχεδίου, πραγματοποιούνταν μία μικρή συνέντευξη, η οποία αφορούσε σε ότι δημιούργησαν στο σχέδιό τους και διευκρινήσεις πάνω σε αυτό, όπως έγινε και με το πρώτο σχέδιο. Έτσι, τα παιδιά αρχικά διευκρινίζουν τι ακριβώς σχεδίασαν και στη συνέχεια τους ζητήθηκε να αναφέρουν αν τους αρέσει το μέρος που ζωγράφισαν ότι παίζουν, αιτιολογώντας την απάντησή τους. Ακόμη, ρωτήθηκαν με τι αντικείμενα παίζουν, με ποιους παίζουν και σε περίπτωση που ο χώρος παιχνιδιού ήταν υπαίθριος καλούνταν να απαντήσουν πως πηγαίνουν σε αυτόν και με ποιους.

Ο χρόνος που διαρκούσε η διαδικασία, ποίκιλλε από μαθητή σε μαθητή. Κατά την ολοκλήρωση της, η ερευνήτρια καλούσε άλλο μαθητή να έρθει στο χώρο όπου γινόταν η διεξαγωγή της έρευνας. Μόνο το παιδί, το οποίο συμμετείχε στην διαδικασία κάθε φορά απασχολούταν, τα υπόλοιπα παιδιά παρακολουθούσαν το μάθημα τους κανονικά.

3.5. Ανάλυση των δεδομένων

Τα σχέδια των παιδιών για το μέρος όπου ζουν και για τους χώρους παιχνιδιού κωδικοποιήθηκαν ανάλογα με το αν οι συμμετέχοντες επέλεξαν να απεικονίσουν το φυσικό, το ανθρωπογενές και το κοινωνικό περιβάλλον. Στη συνέχεια, παρουσιάζεται αναλυτικά ο τρόπος κωδικοποίησης των σχεδίων (βλ. Πίνακα 3.1). Στο Παράρτημα παρουσιάζονται ενδεικτικά σχέδια για την κάθε κατηγορία και τους συνδυασμούς τους.

3.5.1. Κωδικοποίηση σχεδίων

3.5.1.1. Φυσικό περιβάλλον

Αυτή η κατηγορία περιλαμβάνει τα σχέδια των παιδιών τα οποία απεικονίζουν στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος. Τα στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος που απεικονίζονται στο πρώτο σχέδιο των παιδιών που αφορά το μέρος όπου ζουν είναι: ήλιος, ουρανός, φυτά, χώροι πράσινου, χώροι με νερό και ζώα. Ενώ, τα στοιχεία που απεικονίζονται στο σχέδιο των παιδιών που αφορά το μέρος όπου παίζουν είναι: ήλιος, ουρανός, φύση, θάλασσα και ζώα. Για κάθε στοιχείο από τα παραπάνω που απεικονίζεται στα σχέδια των παιδιών δίνεται ο βαθμός 1. Τα στοιχεία τα οποία δεν υπάρχουν στα σχέδια τους δεν βαθμολογούνται (0).

3.5.1.2. Ανθρωπογενές περιβάλλον

Τα σχέδια των παιδιών που απεικονίζουν στοιχεία του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος ανήκουν σε αυτή την κατηγορία. Για το πρώτο σχέδιο, τα στοιχεία αυτά είναι: σπίτια, χώροι εργασίας, οχήματα, δρόμοι, σκουπίδια, πάρκα, παιδικές χαρές, πλατείες, εκκλησίες, γήπεδα, παιδότοποι και σχολεία. Για το δεύτερο σχέδιο, τα στοιχεία του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος είναι: γήπεδα, πλατείες, αυλές, παιδικές χαρές, πάρκα, παιχνίδια, τεχνολογία, καφετέριες, εσωτερικοί χώροι, δρόμοι και σχολεία. Ομοίως, με τα στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος, τα στοιχεία του ανθρωπογενούς, τα οποία απεικονίζονται στα σχέδια των παιδιών βαθμολογούνται με 1, ενώ αυτά που δεν απεικονίζονται δεν βαθμολογούνται.

3.5.1.3. Κοινωνικό περιβάλλον

Η κατηγορία αυτή συμπεριλαμβάνει τα σχέδια των παιδιών που απεικονίζουν ανθρώπους και τα συναισθήματά τους. Οι δύο αυτές μεταβλητές είναι κοινές και για τα δύο σχέδια των παιδιών που σχετίζονται με το μέρος που ζουν και με το μέρος όπου παίζουν. Οποιαδήποτε από τις δύο παραπάνω μεταβλητές απεικονίζεται στα σχέδια των παιδιών βαθμολογείται με 1, ενώ αν δεν απεικονίζεται δεν βαθμολογείται (0).

Πίνακας 3.1. Απεικόνιση φυσικού, ανθρωπογενούς και κοινωνικού περιβάλλοντος στα σχέδια των παιδιών

Κωδικοποίηση στοιχείων που εμφανίζονται στα σχέδια των παιδιών			
Στοιχεία από το:	Φυσικό Περιβάλλον	Ανθρωπογενές περιβάλλον	Κοινωνικό Περιβάλλον
1° ΣΧΕΔΙΟ	Ήλιος Ουρανός Φυτά Χώροι πράσινου Χώροι με νερό Ζώα	Σπίτια Χώροι εργασίας Οχήματα Δρόμοι Σκουπίδια Πάρκα Παιδικές χαρές Πλατείες Εκκλησίες Γήπεδα Παιδότοποι Σχολεία	Άνθρωπος Συναισθήματα ανθρώπου
2° ΣΧΕΔΙΟ	Ήλιος Ουρανός Φύση Θάλασσα Ζώα	Γήπεδα Πλατείες Αυλές Παιδικές χαρές Πάρκα Παιχνίδια Τεχνολογία	Άνθρωπος Συναισθήματα ανθρώπου

		Καφετέριες Εσωτερικοί χώροι Δρόμοι Σχολεία	
--	--	---	--

3.5.2. Κωδικοποίηση συνεντεύξεων

Λόγω της ασάφειας κάποιων σχεδίων αξιοποιήθηκαν και κωδικοποιήθηκαν και κάποιες από τις ερωτήσεις των συνεντεύξεων, με σκοπό να αποκτηθούν πρόσθετες πληροφορίες που δεν ήταν δυνατό μέσω του σχεδίου.

Στο 1^ο σχέδιο που δόθηκε στα παιδιά και αφορούσε το μέρος όπου ζουν, μέσω των ερωτήσεων της συνέντευξης θέλαμε να δούμε ποια μέρη αρέσουν ή δεν αρέσουν στα παιδιά και βρίσκονται στη γειτονιά τους. Έτσι, κωδικοποιήθηκε η μεταβλητή που αφορούσε τα μέρη που αρέσουν ή δεν αρέσουν στα παιδιά στη γειτονιά τους (βλέπε Πίνακα 3.2, 3.3 και 3.4). Λόγω του γεγονότος ότι αναφέρθηκαν πολλά και διαφορετικά μέρη που αρέσουν/δεν αρέσουν στα παιδιά κωδικοποιήθηκαν και οι λεπτομέρειες που αφορούσαν ποιο/ποια μέρη αρέσουν στα παιδιά και ποιο/ποια δεν αρέσουν. Σε περίπτωση που το μέρος που αρέσει στα παιδιά είναι στοιχείο του φυσικού περιβάλλοντος βαθμολογείται με 1, αν ανήκει στο ανθρωπογενές περιβάλλον βαθμολογείται με 2 και στο κοινωνικό περιβάλλον με 3. Οι λεπτομέρειες που κωδικοποιήθηκαν για τα μέρη που αρέσουν στα παιδιά είναι: φύση, χώροι παιχνιδιού, σπίτια, μαγαζιά, χώροι κοινωνικής συγκέντρωσης και το σχολείο. Αν τα παιδιά αναφέρουν ως μέρος που τους αρέσει τη φύση, η απάντηση βαθμολογείται με 1, αν αναφέρουν τους χώρους παιχνιδιού με 2, αν είναι τα σπίτια ένα μέρος που τους αρέσει με 3, αν πρόκειται για κάποιο μαγαζί με 4, αν αναφέρουν ως μέρη που τους αρέσουν χώρους κοινωνικής συγκέντρωσης (πλατείες, εκκλησίες, κτλ) βαθμολογείται με 5 και αν αναφέρουν το σχολείο τους με 6. Ομοίως, σε περίπτωση που το μέρος που δεν αρέσει στα παιδιά είναι στοιχείο του φυσικού περιβάλλοντος βαθμολογείται με 1, αν είναι του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος βαθμολογείται με 2 και του κοινωνικού περιβάλλοντος με 3. Οι λεπτομέρειες που ανέφεραν τα παιδιά ως μέρη που δεν τους αρέσουν είναι: η φύση, η οποία σε περίπτωση που αναφέρεται, βαθμολογείται με 1, τα εμπόδια παιχνιδιού

που βαθμολογούνται με 2, τα σπίτια με 3, τα μαγαζιά με 4, η ρύπανση με 5 και το σχολείο που βαθμολογείται με 6.

Μέσω των δύο σχεδίων, κωδικοποιήθηκε και μία ακόμη μεταβλητή, η οποία αφορούσε την αυτονομία κίνησης των παιδιών στο μέρος όπου ζουν και γενικότερα στα μέρη όπου πηγαίνουν και στα μέρη όπου παίζουν. Για τα μέρη που τους αρέσουν αξιοποιήθηκαν οι ερωτήσεις που αφορούσαν αν πηγαίνουν συχνά σε αυτά, πως πηγαίνουν και με ποιους. Στο 2^ο σχέδιο που σχετιζόταν με τους χώρους παιχνιδιού των παιδιών, αξιοποιήθηκε η ερώτηση που αφορούσε πως και με ποιον πηγαίνουν τα παιδιά στους χώρους παιχνιδιού. Σε περίπτωση που τα παιδιά κινούνταν αυτόνομα στο μέρος όπου ζουν και στους χώρους παιχνιδιού τους, η απάντηση βαθμολογείται με 1, ενώ όταν δεν ήταν αυτόνομα βαθμολογείται με 0.

Πίνακας 3.2. Απεικόνιση μερών της γειτονιάς των παιδιών που τους αρέσουν ή δεν τους αρέσουν

Μέρη που αρέσουν/δεν αρέσουν στα παιδιά		
Φυσικό Περιβάλλον (1)	Ανθρωπογενές Περιβάλλον (2)	Κοινωνικό Περιβάλλον (3)

Πίνακας 3.3. Απεικόνιση συγκεκριμένων μερών που αρέσουν στα παιδιά και βρίσκονται στη γειτονιά τους

ΜΕΡΗ ΠΟΥ ΑΡΕΣΟΥΝ ΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑ (ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΕΣ)	ΒΑΘΜΟΛΟΓΙΑ
Φύση	1
Χώροι παιχνιδιού	2
Σπίτια	3
Καταστήματα	4
Χώροι κοινωνικής συγκέντρωσης	5
Σχολείο	6

Πίνακας 3.4. Απεικόνιση συγκεκριμένων μερών που δεν αρέσουν στα παιδιά και βρίσκονται στη γειτονιά τους

ΜΕΡΗ ΠΟΥ ΔΕΝ ΑΡΕΣΟΥΝ ΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑ (ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΕΣ)	ΒΑΘΜΟΛΟΓΙΑ
Φύση	1
Εμπόδια παιχνιδιού	2
Σπίτια	3
Καταστήματα	4
Ρύπανση	5
Σχολείο	6

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

4.1. Εισαγωγή

Όπως προαναφέρθηκε, οι μαθητές που έλαβαν μέρος στην παρούσα έρευνα ήταν 43. Έτσι, προέκυψαν 86 σχέδια από τα οποία τα μισά αφορούν το 1^ο σχέδιο για το μέρος που ζουν τα παιδιά ανάλογα με την προέλευσή τους και τα υπόλοιπα 43 αφορούσαν τους χώρους παιχνιδιού των παιδιών. Στη συνέχεια, θα παρουσιαστούν αναλυτικά τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την ανάλυση των δεδομένων που συλλέχθηκαν.

4.2. Τα σχέδια των παιδιών για το μέρος όπου ζουν

4.2.1. Απεικόνιση στα σχέδια των παιδιών του φυσικού, ανθρωπογενούς και κοινωνικού περιβάλλοντος

Για να συγκρίνουμε τις αντιλήψεις των παιδιών για το άμεσο περιβάλλον τους ανάλογα με τον τόπο προέλευσής τους (δηλαδή προέλευση από πόλη ή χωριό), τα σχέδια αναλύθηκαν ως προς τρία στοιχεία, το φυσικό, το ανθρωπογενές και το κοινωνικό περιβάλλον. Η σύγκριση των σχεδίων των παιδιών έδειξε ότι στην πλειοψηφία τους οι σχεδιαστικές αναπαραστάσεις των παιδιών πρώτης σχολικής ηλικίας για το άμεσο περιβάλλον τους δεν διαφοροποιούνται σε πολύ μεγάλο βαθμό ανάλογα με τον τόπο προέλευσής τους.

Στον Πίνακα 4.1, παρουσιάζονται οι διάφορες κατηγορίες για την απεικόνιση του άμεσου περιβάλλοντος των παιδιών ανάλογα με τον τόπο προέλευσή τους. Όπως διαπιστώνουμε και από τον Πίνακα, η ανάλυση των σχεδιαστικών αναπαραστάσεων των παιδιών για το φυσικό περιβάλλον έδειξε ότι 15 παιδιά από πόλη και 19 από χωριό, σύνολο 34, συμπεριλαμβάνουν στα σχέδια τους το φυσικό περιβάλλον.

Όσον αφορά μια άλλη κατηγορία, την συμπερίληψη του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος στα σχέδια των παιδιών ανεξαρτήτως προέλευσης, ίσος αριθμός παιδιών από χωριό (19) και πόλη (19) σχεδίασαν στοιχεία του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος. Μόνο 3 παιδιά από πόλη και 2 από χωριό δεν σχεδίασαν καθόλου στοιχεία του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος.

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 4.1, η απεικόνιση του κοινωνικού περιβάλλοντος στα σχέδια των παιδιών διαφοροποιείται στατιστικώς σημαντικά ανάλογα με τον τόπο προέλευσης τους, $\chi^2(1, N= 43) = 9.23, p = .003$ (βλέπε παράρτημα, Σχ.1). Όπως διαπιστώνουμε, περισσότερα παιδιά από πόλη συμπεριλαμβάνουν το κοινωνικό περιβάλλον στα σχέδια τους, ενώ μόνο 3 από χωριό έχουν σχεδιάσει ανθρώπους.

Πίνακας 4.1 Απαικόνιση στοιχείων του φυσικού, ανθρωπογενούς και κοινωνικού περιβάλλοντος στα σχέδια των παιδιών για το άμεσο περιβάλλον τους

	Παιδιά αστικής προέλευσης	Παιδιά αγροτικής προέλευσης	Σύνολο
Φυσικό	15	19	34
Ανθρωπογενές	19	19	38
Κοινωνικό	13	3	16

4.2.1.1. Στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος στη γειτονιά των παιδιών

Από την ανάλυση των σχεδίων παιδιών πρώτης σχολικής ηλικίας αναφορικά με το φυσικό περιβάλλον προέκυψαν οι εξής κατηγορίες: ήλιος, ουρανός, φυτά, χώροι πράσινου, χώροι νερού και ζώα. Όπως διαπιστώνεται από τον Πίνακα 4.2, οι παραπάνω κατηγορίες δεν διαφοροποιούνται στατιστικώς σημαντικά είτε το παιδί προέρχεται από πόλη είτε από χωριό παρά μόνο η κατηγορία των φυτών, όπου $\chi^2(1, N= 43)= 5.22, p=.023$ (βλέπε παράρτημα, Σχ.2). Συνολικά, 13 παιδιά με καταγωγή από χωριό και 6 παιδιά πόλης ζωγράφισαν φυτά.

Αναλυτικότερα, όσον αφορά τα υπόλοιπα στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος, αυτά που εμφανίστηκαν περισσότερο στα σχέδια των παιδιών είναι ο ήλιος, τα φυτά και τα ζώα. Ο ήλιος είναι ένα στοιχείο που συμπεριέλαβαν στα σχέδιά τους αρκετά παιδιά. Συγκεκριμένα, 10 παιδιά με προέλευση από χωριό και 6 παιδιά αστικής προέλευσης ζωγράφισαν έναν ήλιο. Ο ουρανός είναι ένα στοιχείο του φυσικού περιβάλλοντος που ενσωματώθηκε σε 8 από τα 43 σχέδια. Από τα παιδιά με προέλευση από την πόλη μόνο 2 σχεδίασαν τον ουρανό και 6 από τα παιδιά της υπαίθρου. Οι χώροι πράσινου συναντήθηκαν σε 9 συνολικά σχέδια, 3 σχέδια παιδιών αστικής προέλευσης και 6 σχέδια παιδιών της υπαίθρου. Οι χώροι νερού (θάλασσα, λίμνη) σχεδιάστηκαν επίσης από 9 συνολικά παιδιά, 6 παιδιά με προέλευση από την πόλη και 3 παιδιά από χωριό. Για την

τελευταία κατηγορία του φυσικού περιβάλλοντος, τα ζώα, η ανάλυση έδειξε ότι 11 παιδιά από τα 43 σχεδίασαν τα ζώα ως στοιχείο του άμεσου περιβάλλοντος τους. Πιο συγκεκριμένα, 4 παιδιά αστικού περιβάλλοντος και 7 παιδιά από την ύπαιθρο σχεδίασαν κάποιο ζώο.

Πίνακας 4.2 Απεικόνιση στοιχείων του φυσικού περιβάλλοντος στα σχέδια των παιδιών

	Παιδιά αστικής προέλευσης	Παιδιά αγροτικής προέλευσης	Σύνολο
Ήλιος	6	10	16
Ουρανός	2	6	8
Φυτά	6	13	19
Χώροι πράσινου	3	6	9
Χώροι νερού	6	3	9
Ζώα	4	7	11

4.2.1.2. Στοιχεία του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος στη γειτονιά των παιδιών

Τα στοιχεία του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, τα οποία προέκυψαν από τα σχέδια των παιδιών διαμόρφωσαν τις εξής κατηγορίες: οικήματα, χώρους εργασίας, οχήματα, δρόμους, σκουπίδια, πάρκο, παιδική χαρά, πλατεία, γήπεδο, εκκλησία, παιδότοπο και σχολείο. Από τις παραπάνω κατηγορίες, μόνο η κατηγορία των πάρκων διαφοροποιείται στατιστικώς σημαντικά είτε το παιδί προέρχεται από πόλη είτε από χωριό, καθώς $\chi^2(1, N= 43)= 5.40, p= .027$ (βλέπε παράρτημα, Σχ.3). Κανένα παιδί με προέλευση από χωριό δεν ζωγράφισε πάρκο στο σχέδιο του, ενώ 5 παιδιά με προέλευση από πόλη σχεδίασαν ένα πάρκο, όπως φαίνεται και στον Πίνακα 4.3.

Από τα στοιχεία του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, δύο ήταν κυρίαρχα και εμφανίστηκαν στα περισσότερα σχέδια, τα σπίτια και οι χώροι εργασίας. Τα οικήματα

είναι ένα στοιχείο του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος που το ενσωμάτωσαν στα σχέδια τους από τα 22 παιδιά με προέλευση από την πόλη τα 13 και από τα 21 παιδιά με προέλευση από χωριό τα 12, σύνολο 25 παιδιά. Όσον αφορά τους χώρους εργασίας, 7 παιδιά από πόλη και 4 παιδιά από χωριό απεικόνισαν στα σχέδια τους κάποιο χώρο εργασίας. Η κατηγορία των οχημάτων είναι ένα στοιχείο του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος που συμπεριέλαβε στα σχέδια του, ένα πολύ μικρό ποσοστό των παιδιών. Τέσσερα παιδιά από πόλη και μόνο 1 παιδί από χωριό, σύνολο 5 ζωγράφισαν οχήματα. Η απεικόνιση των δρόμων στα σχέδια των παιδιών έγινε από 5 παιδιά προερχόμενα από πόλη και 4 από χωριό. Ένα άλλο στοιχείο του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος που συμπεριλήφθη στα σχέδια των παιδιών είναι τα σκουπίδια. Από το σύνολο των παιδιών της πόλης, μόνο 2 ζωγράφισαν σκουπίδια και από τα παιδιά με προέλευση από την ύπαιθρο, μόνο 1. Ως προς την αναπαράσταση παιδικών χαρών στα σχέδια των παιδιών η ανάλυση έδειξε ότι 4 παιδιά προερχόμενα από πόλη και 5 από χωριό ζωγράφισαν μία παιδική χαρά. Τις πλατείες, ως στοιχείο του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος ενσωμάτωσαν στα σχέδια τους, μόνο 2 από τα 43 παιδιά του δείγματος, 1 με προέλευση από πόλη και 1 από χωριό. Τα γήπεδα, τα συμπεριέλαβαν στα σχέδιά τους, ένα παιδί με αστική προέλευση και 2 παιδιά με προέλευση από χωριό. Η εκκλησία απεικονίστηκε από 3 παιδιά συνολικά, ένα παιδί αστικής προέλευσης και 2 παιδιά αγροτικής προέλευσης. Όσον αφορά τη συμπερίληψη ενός παιδότοπου στα σχέδια των παιδιών η ανάλυση έδειξε ότι μόνο 1 παιδί με αστική προέλευση ζωγράφισε έναν παιδότοπο και κανένα παιδί από χωριό δεν ζωγράφισε έναν παιδότοπο. Η τελευταία κατηγορία του σχολείου σχεδιάστηκε από 2 παιδιά αστικής προέλευσης και 5 παιδιά με προέλευση από χωριό.

Πίνακας 4.3 Απεικόνιση στοιχείων ανθρωπογενούς περιβάλλοντος στα σχέδια των παιδιών

	Παιδιά αστικής προέλευσης	Παιδιά αγροτικής προέλευσης	Σύνολο
Σπίτια	13	12	25
Χώροι εργασίας	7	4	11
Οχήματα	4	1	5
Δρόμοι	5	4	9
Σκουπίδια	2	1	3
Πάρκο	5	0	5
Παιδική χαρά	4	5	9
Πλατεία	1	1	2
Γήπεδο	1	2	3
Εκκλησία	1	2	3
Παιδότοπος	1	0	1
Σχολείο	2	5	7

4.2.1.3. Στοιχεία του κοινωνικού περιβάλλοντος στη γειτονιά των παιδιών

Από την ανάλυση των σχεδίων των παιδιών αναφορικά με το κοινωνικό περιβάλλον προέκυψαν οι εξής δύο κατηγορίες: η απεικόνιση ανθρώπων και τα συναισθήματά τους. Από τις δύο παραπάνω κατηγορίες, η απεικόνιση ανθρώπων στα σχέδια των παιδιών διαφοροποιείται στατιστικώς σημαντικά ανάλογα με την προέλευση των παιδιών, $\chi^2(1, N= 43) = 7.66, p = .006$, όπως παρουσιάζεται και στον Πίνακα 4.4. (βλέπε παράρτημα, Σχ.4). Συγκεκριμένα, 12 παιδιά αστικής προέλευσης ζωγράφισαν ανθρώπους στα σχέδια τους, ενώ με προέλευση από χωριό μόνο 3 παιδιά. Αντίθετα, τα συναισθήματα των ανθρώπων είναι ένα στοιχείο του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος που δεν διαφοροποιείται σε μεγάλο βαθμό αναφορικά με την προέλευση των παιδιών. Από το

συνολικό δείγμα, 4 παιδιά από πόλη και 3 από χωριό απεικόνισαν ανθρώπους στα σχέδια τους, προσδίδοντας τους κάποιο συναίσθημα.

Πίνακας 4.4. Απεικόνιση στοιχείων κοινωνικού περιβάλλοντος στα σχέδια των παιδιών

	Παιδιά αστικής προέλευσης	Παιδιά αγροτικής προέλευσης	Σύνολο
Άνθρωποι	12	3	15
Συναίσθημα	4	7	11

4.2.2. Απεικόνιση στα σχέδια των παιδιών μερών που τους αρέσουν ή δεν τους αρέσουν στη γειτονιά τους

Τα παιδιά εκτός από το μέρος που ζουν απεικόνισαν στα σχέδια τους και τα μέρη που τους αρέσουν ή δεν τους αρέσουν στη γειτονιά τους. Τα μέρη που τους αρέσουν ανήκουν στο φυσικό και στο ανθρωπογενές περιβάλλον (βλέπε Πίνακα 4.5). Ενώ, τα μέρη που δεν αρέσουν στα παιδιά ανήκουν στο φυσικό, στο ανθρωπογενές και στο κοινωνικό περιβάλλον. Ωστόσο, υπάρχουν και κάποια παιδιά στα οποία δεν υπάρχει κάποιο μέρος στον τόπο διαμονής τους που να μην τους αρέσει, όπως παρουσιάζεται και στον Πίνακα 4.6.

Οι σχεδιαστικές αναπαραστάσεις των παιδιών για τα μέρη που τους αρέσουν και απεικόνισαν στα σχέδια τους αναλύθηκαν και η ανάλυση έδειξε ότι 7 παιδιά από το συνολικό δείγμα, 3 παιδιά με αστική προέλευση και 4 παιδιά από την ύπαιθρο σχεδίασαν στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος ως κάτι που τους αρέσει στη γειτονιά τους. Ενώ, 17 παιδιά από πόλη και 15 από χωριό, υποστήριξαν ότι τους αρέσουν μέρη που ανήκουν στο ανθρωπογενές περιβάλλον. Συνεπώς, η πλειοψηφία των παιδιών υποστήριξε ότι τους αρέσουν μέρη που ανήκουν στο ανθρωπογενές περιβάλλον. Πιο συγκεκριμένα, τα μέρη που τα περισσότερα παιδιά δήλωσαν ότι τους αρέσουν είναι χώροι παιχνιδιού και σπίτια.

Όσον αφορά τα μέρη στη γειτονιά των παιδιών, τα οποία δεν τους αρέσουν και τα απεικόνισαν στα σχέδια τους, περισσότερα από τα μισά παιδιά υποστήριξαν ότι δεν τους αρέσουν μέρη που ανήκουν στο ανθρωπογενές περιβάλλον. Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά τα υπόλοιπα μη αρεστά μέρη, ένα παιδί με προέλευση από πόλη και 5 από χωριό υποστήριξαν ότι δεν τους αρέσουν στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος, 15 παιδιά αστικής προέλευσης και 10 παιδιά με προέλευση από την ύπαιθρο δήλωσαν ότι δεν τους αρέσουν μέρη που ανήκουν στο ανθρωπογενές περιβάλλον και 1 παιδί προερχόμενο από πόλη δήλωσε ότι δεν του αρέσουν στοιχεία του κοινωνικού περιβάλλοντος. Κανένα παιδί με προέλευση από χωριό δεν δήλωσε στοιχεία του κοινωνικού περιβάλλοντος ως μη αρεστά. Ενώ, 4 παιδιά από πόλη και 6 παιδιά από χωριό δήλωσαν ότι δεν υπάρχει κάποιο μέρος στη γειτονιά τους, το οποίο δεν τους είναι αρεστό.

Πίνακας 4.5. Απεικόνιση στα σχέδια των παιδιών μερών που τους αρέσουν στη γειτονιά τους

	Παιδιά αστικής προέλευσης	Παιδιά αγροτικής προέλευσης	Σύνολο
Μέρη στο φυσικό περιβάλλον	3	4	7
Μέρη στο ανθρωπογενές περιβάλλον	17	15	32
Μέρη στο κοινωνικό περιβάλλον	0	0	0

Πίνακας 4.6. Απεικόνιση στα σχέδια των παιδιών μερών που δεν τους αρέσουν στη γειτονιά τους

	Παιδιά αστικής προέλευσης	Παιδιά αγροτικής προέλευσης	Σύνολο
Μέρη στο φυσικό περιβάλλον	1	5	6
Μέρη στο ανθρωπογενές περιβάλλον	15	10	25
Μέρη στο κοινωνικό περιβάλλον	1	0	1
Όλα τα μέρη τους αρέσουν	4	6	10

Τα μέρη που αρέσουν στα παιδιά και ανήκουν στο φυσικό και το ανθρωπογενές περιβάλλον, αναλύθηκαν και προέκυψαν ακόμη έξι στοιχεία: η φύση, οι χώροι παιχνιδιού, τα σπίτια, τα καταστήματα, οι χώροι κοινωνικής συνάθροισης και τα σχολεία, όπως παρουσιάζεται και στον Πίνακα 4.7. Τα μέρη που αρέσουν περισσότερο στα παιδιά είναι οι χώροι παιχνιδιού, η φύση και τα καταστήματα. Συνολικά, 7 παιδιά σχεδίασαν κάποια στοιχείο από τη φύση ως αρεστό. Χώρους παιχνιδιού ζωγράφισαν αρκετά παιδιά και με προέλευση από πόλη και από χωριό, ενώ σπίτια ζωγράφισαν 5 παιδιά από πόλη και 4 από χωριό. Τα καταστήματα, τα απεικόνισαν στα σχέδια τους ως μέρη που τους αρέσουν, μόνο 4 παιδιά αστικής προέλευσης και κανένα παιδί με αγροτική προέλευση. Ενώ, το σχολείο, το απεικόνισαν στα σχέδια τους ως αρεστό μέρος, 4 παιδιά με προέλευση από την ύπαιθρο και κανένα παιδί με προέλευση από πόλη. Τέλος, 1 παιδί αστικής προέλευσης και 3 παιδιά από χωριό σχεδίασαν ως μέρος που τους αρέσει έναν χώρο κοινωνικής συνάθροισης.

Σχετικά με τα μέρη που δεν αρέσουν στα παιδιά και απεικονίζονται στα σχέδια τους, αναλύθηκαν λεπτομερώς οι παραπάνω κατηγορίες που αναφέρθηκαν (φυσικό, κοινωνικό, ανθρωπογενές περιβάλλον) και προέκυψαν και οι εξής υποκατηγορίες: η φύση, τα σπίτια, τα καταστήματα, η ρύπανση και τα σχολεία (βλέπε Πίνακα 4.8). Ωστόσο, υφίσταται και ως κατηγορία ότι δεν υπάρχει κάποιο μέρος στη γειτονιά τους που να μην είναι αρεστό στα παιδιά. Από τις παραπάνω κατηγορίες αρκετά παιδιά ανέφεραν ότι όλα τα μέρη στη γειτονιά τους, τους αρέσουν, και τα μέρη που εμφανίζονται από τα περισσότερα παιδιά ως μη αρεστά είναι καταστήματα, σπίτια και

μέρη όπου υπάρχει ρύπανση. Συγκεκριμένα, 4 παιδιά από πόλη και 6 από χωριό ανέφεραν ότι δεν υπάρχει κάποιο μέρος στη γειτονιά τους που δεν τους αρέσει. Δύο παιδιά με αστική προέλευση και 5 παιδιά με προέλευση από χωριό σχεδίασαν ως μη αρεστό κάποιο στοιχείο της φύσης. Τα σπίτια, τα απεικόνισαν στα σχέδια τους ως μη αρεστά μέρη, 4 παιδιά αστικής προέλευσης και 2 παιδιά με προέλευση από την ύπαιθρο. Τα καταστήματα σχεδιάστηκαν από συνολικά 8 παιδιά, 5 παιδιά με προέλευση από την πόλη και 3 παιδιά με προέλευση από χωριό ως μη αρεστά μέρη στη γειτονιά τους. Τρία παιδιά αστικής προέλευσης και 1 παιδί από χωριό απεικόνισαν στα σχέδια τους τη ρύπανση και υποστήριξαν ότι είναι ένα στοιχείο που δεν τους αρέσει. Τέλος, τα σχολεία ως μη αρεστά μέρη τα ζωγράρισαν συνολικά 3 παιδιά, 2 παιδιά με προέλευση από την πόλη και 1 παιδί με προέλευση από χωριό.

Πίνακας 4.7. Απεικόνιση στα σχέδια των παιδιών συγκεκριμένων μερών που τους αρέσουν στη γειτονιά τους

	Παιδιά αστικής προέλευσης	Παιδιά αγροτικής προέλευσης	Σύνολο
Φύση	3	4	7
Χώροι παιχνιδιού	7	4	11
Σπίτια	5	4	9
Καταστήματα	4	0	4
Χώροι κοινωνικής συνάθροισης	1	3	4
Σχολεία	0	4	4

Πίνακας 4.8. Απεικόνιση στα σχέδια των παιδιών συγκεκριμένων μερών που δεν τους αρέσουν στη γειτονιά τους

	Παιδιά αστικής προέλευσης	Παιδιά αγροτικής προέλευσης	Σύνολο
Φύση	3	4	7
Σπίτια	4	2	6
Καταστήματα	5	3	8
Ρύπανση	4	1	5
Σχολεία	2	1	3
Ξένοι άνθρωποι	1	0	1
Δρόμοι	0	2	2
Χώροι κοινωνικής συνάθροισης	0	1	1
Όλα τα μέρη τους αρέσουν	4	6	10

4.3. Τα σχέδια των παιδιών για τους χώρους παιχνιδιού

4.3.1. Αποτύπωση στα σχέδια των παιδιών στοιχείων του φυσικού, του ανθρωπογενούς και του κοινωνικού περιβάλλοντος

Για να συγκρίνουμε τις αντιλήψεις των παιδιών πρώτης σχολικής ηλικίας για τους χώρους που επιλέγουν να παίζουν ανάλογα με τον τόπο προέλευσής τους, αστική προέλευση ή προέλευση από χωριό, τα σχέδια των παιδιών αναλύθηκαν ως προς τρεις κατηγορίες: το φυσικό, το ανθρωπογενές και το κοινωνικό περιβάλλον.

Στον Πίνακα 4.9, παρουσιάζονται οι κατηγορίες για την απεικόνιση των χώρων παιχνιδιού των παιδιών ανάλογα με τον τόπο προέλευσή τους. Όλα τα παιδιά σχεδίασαν στοιχεία του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος ως μέρη παιχνιδιού, ενώ τα μισά παιδιά συμπεριέλαβαν στα σχέδια τους και στοιχεία από το ανθρωπογενές και το κοινωνικό περιβάλλον. Όπως διαπιστώνουμε και από τον πίνακα, μόνο οι σχεδιαστικές αναπαραστάσεις των παιδιών για το φυσικό περιβάλλον ως μέρος για παιχνίδι διαφοροποιούνται στατιστικώς σημαντικά ανάλογα με τον τόπο προέλευσης τους, $\chi^2(1,$

$N= 43) = 3.90, p= .047$ (βλέπε παράρτημα, Σχ.5). Συγκεκριμένα, 13 παιδιά με προέλευση από χωριό συμπεριλαμβάνουν στα σχέδια τους το φυσικό περιβάλλον ως μέρος παιχνιδιού, ενώ μόνο 7 παιδιά αστικής προέλευσης ζωγράρισαν στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος.

Διαφοροποιήσεις στατιστικώς σημαντικές δεν παρουσιάζονται στη συμπερίληψη του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος στα σχέδια των παιδιών αναφορικά με την προέλευσή τους. Ίσος αριθμός παιδιών, 21 από πόλη και 21 από χωριό σχεδίασαν στοιχεία του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος ως χώρους παιχνιδιού.

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 4.9., σχετικά με την απεικόνιση του κοινωνικού περιβάλλοντος στα σχέδια των παιδιών, 13 παιδιά με προέλευση από πόλη και 13 με προέλευση από χωριό ζωγράρισαν στοιχεία του κοινωνικού περιβάλλοντος στα σχέδια τους που αφορούν το μέρος που παίζουν.

Πίνακας 4.9. Απεικόνιση στοιχείων του φυσικού, ανθρωπογενούς και κοινωνικού περιβάλλοντος στα σχέδια των παιδιών για τους χώρους παιχνιδιού

	Παιδιά αστικής προέλευσης	Παιδιά αγροτικής προέλευσης	
Σύνολο			
Φυσικό	7	13	20
Ανθρωπογενές	21	21	42
Κοινωνικό	13	13	26

4.3.1.1. Στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος στους χώρους παιχνιδιού

Από την ανάλυση των σχεδίων των παιδιών για τη συμπερίληψη του φυσικού περιβάλλοντος στους χώρους παιχνιδιού τους, προέκυψε ότι τα στοιχεία από το φυσικό περιβάλλον που τα παιδιά σχεδιάζουν είναι τα εξής: ήλιος, ουρανός, φύση, θάλασσα και ζώα. Από τα παραπάνω στοιχεία, αυτά που εμφανίστηκαν πιο πολύ στα σχέδια των παιδιών είναι ο ήλιος, ο ουρανός και η φύση.

Όπως διαπιστώνεται από τον Πίνακα 4.10, ο ήλιος είναι ένα στοιχείο που διαφοροποιείται στατιστικά σημαντικά ανάλογα με την προέλευση των παιδιών, $\chi^2(1, N= 43)= 5.06, p=.028$ (βλέπε παράρτημα, Σχ.6). Συγκεκριμένα, 8 παιδιά προερχόμενα από χωριό ζωγράφισαν ένα ήλιο, ενώ μόνο 2 παιδιά με προέλευση από πόλη ζωγράφισαν ήλιο.

Πίνακας 4.10. Απεικόνιση στοιχείων του φυσικού περιβάλλοντος για τους χώρους παιχνιδιού στα σχέδια των παιδιών

	Παιδιά αστικής προέλευσης	Παιδιά αγροτικής προέλευσης	Σύνολο
Ήλιος	2	8	10
Ουρανός	2	6	8
Φύση	3	8	11
Θάλασσα	1	0	1
Ζώα	1	1	2

Όσον αφορά τα υπόλοιπα στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος, η απεικόνιση του ουρανού στα σχέδια των παιδιών πραγματοποιήθηκε από 8 παιδιά, 2 παιδιά με προέλευση από πόλη και 6 παιδιά από χωριό. Στοιχεία της φύσης στα σχέδια τους σχεδίασαν 3 παιδιά αστικής προέλευσης και 8 παιδιά με προέλευση από χωριό. Η θάλασσα είναι ένα στοιχείο που συμπεριέλαβε στο σχέδιο του μόνο 1 παιδί αστικής προέλευσης ως μέρος για παιχνίδι και κανένα παιδί με προέλευση από χωριό. Την τελευταία κατηγορία των ζώων ενσωμάτωσαν συνολικά 2 παιδιά, ένα παιδί από πόλη και ένα από χωριό.

4.3.1.2. Στοιχεία του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος στους χώρους παιχνιδιού

Τα στοιχεία του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, τα οποία προέκυψαν από τα σχέδια των παιδιών στους χώρους παιχνιδιού τους διαμόρφωσαν τις εξής κατηγορίες: γήπεδο, πλατεία, αυλή, παιδική χαρά, πάρκο, παιχνίδια-αντικείμενα, τεχνολογία, καφετέρια, εσωτερικοί χώροι, δρόμοι και σχολείο. Από τις παραπάνω κατηγορίες, μόνο η αυλή ως μέρος για παιχνίδι διαφοροποιείται στατιστικώς σημαντικά ανάλογα με την προέλευση των παιδιών, $\chi^2(1, N= 43)= 6.43, p= .013$ (βλέπε παράρτημα, Σχ.7). Συγκεκριμένα, 9 παιδιά με προέλευση από χωριό ζωγράρισαν μία αυλή ως χώρο παιχνιδιού, ενώ με προέλευση από πόλη μόνο 2 παιδιά.

Από τα στοιχεία του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, η πλειοψηφία των παιδιών σχεδίασε στα μέρη για παιχνίδι παιχνίδια-αντικείμενα και υποστήριξε ότι χρησιμοποιεί αυτά για να παίζει, όπως φαίνεται και στον Πίνακα 4.11. Επίσης, η αυλή του σπιτιού και η παιδική χαρά είναι δύο χώροι παιχνιδιού που σχεδιάστηκαν από αρκετά παιδιά. Συγκεκριμένα, ως προς την απεικόνιση παιχνιδιών-αντικειμένων (κούκλες, σπαθιά, ψεύτικα όπλα, κτλ.) στα σχέδια των παιδιών η πλειοψηφία των παιδιών (38), 21 παιδιά προερχόμενα από πόλη και 17 από χωριό ζωγράρισαν παιχνίδια-αντικείμενα. Η παιδική χαρά είναι ένα στοιχείο του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος που ενσωμάτωσαν στα σχέδια τους 7 παιδιά αστικής προέλευσης και 4 παιδιά με προέλευση από χωριό. Όσον αφορά τα υπόλοιπα στοιχεία, το γήπεδο ως μέρος για παιχνίδι το απεικόνισαν στα σχέδια τους 1 παιδί από πόλη και 2 παιδιά από χωριό. Σχετικά με την απεικόνιση της πλατείας στα σχέδια των παιδιών, μόνο 2 παιδιά αστικής προέλευσης σχεδίασαν την πλατεία και κανένα παιδί με προέλευση από χωριό. Το πάρκο το συμπεριέλαβαν στα σχέδια τους 3 παιδιά από πόλη και κανένα παιδί από χωριό. Η τεχνολογία (play-station, κτλ.) είναι ένα στοιχείο που σχεδιάστηκε μόνο από 2 παιδιά αστικής προέλευσης και υποστήριξαν ότι αποτελεί ένα στοιχείο του παιχνιδιού τους. Κανένα παιδί με προέλευση από χωριό δεν συμπεριέλαβε στο σχέδιο του την τεχνολογία. Η καφετέρια συμπεριελήφθη στα σχέδια δύο παιδιών αστικής προέλευσης, τα οποία υποστήριξαν ότι είναι ένας χώρος όπου προτιμούν να παίζουν. Ωστόσο, κανένα παιδί προερχόμενο από χωριό δεν συμπεριέλαβε στο σχέδιο του μία καφετέρια. Οι εσωτερικοί χώροι (π.χ. το δωμάτιο), σχεδιάστηκε ως μέρος για παιχνίδι από 4 παιδιά αστικής προέλευσης και από 3 με προέλευση από χωριό. Η κατηγορία των δρόμων σχεδιάστηκε μόνο από 1 παιδί με προέλευση από χωριό ως

μέρος για παιχνίδι, ενώ κανένα παιδί από πόλη δεν σχεδίασε ένα δρόμο. Τέλος, η κατηγορία του σχολείου σχεδιάστηκε ως το μέρος που παίζουν συνήθως από 2 παιδιά αστικής προέλευσης και 2 παιδιά αγροτικής προέλευσης.

Πίνακας 4.11. Απεικόνιση στοιχείων του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος για τους χώρους παιχνιδιού στα σχέδια των παιδιών

	Παιδιά αστικής προέλευσης	Παιδιά αγροτικής προέλευσης	Σύνολο
Γήπεδο	1	2	3
Πλατεία	2	0	2
Αυλή	2	9	11
Παιδική χαρά	7	4	11
Πάρκο	3	0	3
Παιχνίδια-αντικείμενα	21	17	38
Τεχνολογία	2	0	2
Καφετέρια	2	0	2
Εσωτερικοί χώροι	4	3	7
Δρόμοι	0	1	1
Σχολείο	2	2	4

4.3.1.3. Στοιχεία του κοινωνικού περιβάλλοντος στους χώρους παιχνιδιού

Από την ανάλυση των σχεδίων των παιδιών για την συμπερίληψη στοιχείων του κοινωνικού περιβάλλοντος στα σχέδια τους προέκυψαν οι εξής δύο κατηγορίες: η απεικόνιση ανθρώπων και τα συναισθήματά τους. Όσον αφορά τη ζωγραφική ανθρώπων στα σχέδια των παιδιών στους χώρους παιχνιδιού τους, περισσότερα από τα μισά παιδιά τους συμπεριέλαβαν στα σχέδια τους, όπως φαίνεται και στον πίνακα 4.12. Συγκεκριμένα, ίσος αριθμός παιδιών συμπεριέλαβαν ανθρώπους στα σχέδια τους, 13 παιδιά προερχόμενα από πόλη και 13 παιδιά με προέλευση από χωριό. Ενώ,

συναισθήματα στους ανθρώπους αυτούς, απέδωσαν 4 παιδιά αστικής προέλευσης και 9 παιδιά με προέλευση από χωριό.

Πίνακας 4.12. Απεικόνιση στοιχείων κοινωνικού περιβάλλοντος στα σχέδια των παιδιών

	Παιδιά αστικής προέλευσης	Παιδιά αγροτικής προέλευσης	Σύνολο
Ανθρωποι	13	13	26
Συναισθήματα	4	9	11

4.4. Η αυτονομία των παιδιών στη γειτονιά τους και στους χώρους παιχνιδιού

Από τις συνεντεύξεις που αφορούσαν τα σχέδια των παιδιών, όπως αναφέρθηκε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, κωδικοποιήθηκε και μία ακόμη μεταβλητή, η αυτονομία των παιδιών στα μέρη που τους αρέσει να πηγαίνουν στη γειτονιά τους και στα μέρη όπου παίζουν. Κατά την ανάλυση της αυτονομίας στα μέρη που αρέσουν στα παιδιά και βρίσκονται στη γειτονιά τους, κάποια παιδιά υποστήριξαν ότι τους αρέσει το σπίτι τους, οπότε η ερώτηση για το πώς πηγαίνουν σε αυτό το μέρος δεν πραγματοποιήθηκε. Το ίδιο ισχύει και για την αυτονομία στο χώρο παιχνιδιού στην περίπτωση που τα παιδιά δεν έπαιζαν σε κάποιο υπαίθριο χώρο και έπαιζαν στο σπίτι τους. Η αυτονομία των παιδιών στα μέρη που τους αρέσει να πηγαίνουν είναι ένα στοιχείο που διαφοροποιείται στατιστικά σημαντικά ανάλογα με την προέλευση των παιδιών, $\chi^2(1, N= 43)= 8.19, p= .006$ (βλέπε Πίνακα 4.13). Συγκεκριμένα, 9 παιδιά με προέλευση από χωριό υποστήριξαν ότι κινούνται μόνα τους χωρίς τη συνοδεία κάποιου ενήλικα στη γειτονιά τους, ενώ μόνο 3 παιδιά αστικής προέλευσης υποστήριξαν ότι έχουν αυτονομία κίνησης. Αντίθετα, όσον αφορά την αυτονομία των παιδιών στους χώρους παιχνιδιού, ίσος αριθμός παιδιών από πόλη και από χωριό, συγκεκριμένα 8 παιδιά προερχόμενα από πόλη και 8 από χωριό υποστήριξαν ότι μετακινούνται αυτόνομα στους χώρους παιχνιδιού τους.

Πίνακας 4.13. Αυτονομία των παιδιών

	Παιδιά αστικής προέλευσης	Παιδιά αγροτικής προέλευσης	Σύνολο
Αυτονομία στο μέρος που ζουν	3	9	12
Αυτονομία στους χώρους παιχνιδιού	8	8	16

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΣΥΖΗΤΗΣΗ

5.1.Εισαγωγή

Η παρούσα έρευνα είχε ως σκοπό τη διερεύνηση του τρόπου ζωής και των περιβαλλοντικών αντιλήψεων των παιδιών αστικής και αγροτικής προέλευσης. Πιο συγκεκριμένα, πραγματοποιήθηκε μία προσπάθεια εντοπισμού των διαφορών για το πώς τα παιδιά απεικονίζουν το άμεσο περιβάλλον τους και για το που επιλέγουν να παίζουν ανάλογα με την προέλευση τους. Η διερεύνηση των στόχων της έρευνας έγινε με τη χρήση της τεχνικής του παιδικού σχεδίου και των ημιδομημένων συνεντεύξεων. Στο κεφάλαιο αυτό ακολουθεί συζήτηση των ευρημάτων της παρούσας ερευνητικής προσπάθειας. Επίσης, θα αναφερθούν οι περιορισμοί της και κάποιες ενδεικτικές προτάσεις για μελλοντικές έρευνες, οι οποίες θα επιχειρήσουν να διερευνήσουν περαιτέρω το θέμα και θα συμβάλλουν στον εμπλουτισμό του, δεδομένου του ερευνητικού κενού που υφίσταται, καθώς έχουν εφαρμοστεί ελάχιστες έρευνες σχετικές με αυτό.

5.2. Συμπεράσματα

Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα παιδιά αστικής και αγροτικής προέλευσης ηλικίας 8 ετών απεικονίζουν την γειτονιά τους με στοιχεία από το φυσικό, το ανθρωπογενές και το κοινωνικό περιβάλλον. Συγκεκριμένα, στα σχέδια των παιδιών αγροτικής προέλευσης εμφανίστηκαν περισσότερα στοιχεία που ανήκουν στο φυσικό περιβάλλον όπως ήλιος, ουρανός, φυτά, χώροι πρασίνου, χώροι νερού και ζώα συγκριτικά με τα παιδιά αστικής προέλευσης που απεικονίζουν σημαντικά λιγότερα στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος. Αυτό συμβαίνει, καθώς τα παιδιά της υπαίθρου έχουν στις αναπαραστάσεις τους τη φύση και τα φυσικά στοιχεία όπως τα δέντρα, τα λουλούδια, τα ζώα και τους λόφους. Ενώ, τα παιδιά αστικής προέλευσης, ζουν στην πόλη που το φυσικό περιβάλλον είναι σαφώς λιγότερο κυρίαρχο.

Από τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας προκύπτει ότι από τα στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος, τα φυτά κυριαρχούν με στατιστικά σημαντικό τρόπο στα σχέδια των παιδιών της υπαίθρου σε αντίθεση με τα σχέδια των παιδιών αστικής προέλευσης.

Σύμφωνα με προηγούμενη έρευνα (Özsoy, 2012) παιδιά δημοτικού σχολείου προερχόμενα από πόλη, συνήθως ζωγραφίζουν ανθρώπινες φιγούρες, διαφορετικούς τύπους φυτών και ζώων, κατασκευές όπως σπίτια και εργοστάσια, αβιοτικούς παράγοντες όπως βουνά, λίμνες και ήλιους ως στοιχεία στη γειτονιά τους. Τα ίδια ευρήματα παρουσιάστηκαν και στην παρούσα έρευνα. Συγκεκριμένα, τα παιδιά αστικής προέλευσης στην πλειοψηφία τους, συνήθως ζωγραφίζουν φυτά, χώρους νερού, ήλιους, σπίτια, χώρους εργασίας και ανθρώπινες φιγούρες, ως στοιχεία στη γειτονιά τους. Ενώ, τα παιδιά αγροτικής προέλευσης ως στοιχεία στη γειτονιά τους σχεδιάζουν ήλιους, ουρανούς, φυτά, χώρους πρασίνου, ζώα, σπίτια, παιδικές χαρές και σχολεία.

Όσον αφορά το ανθρωπογενές περιβάλλον, τα περισσότερα παιδιά αστικής προέλευσης απεικονίζουν τη γειτονιά τους με κυρίαρχα στοιχεία του, σπίτια, πάρκα, δρόμους και χώρους εργασίας. Ενώ, η πλειοψηφία των παιδιών αγροτικής προέλευσης απεικονίζουν τη γειτονιά τους με σπίτια, χώρους εργασίας, παιδικές χαρές και σχολεία. Τα ευρήματα αυτά, έρχονται σε συμφωνία με μία προηγούμενη έρευνα, στην οποία αναφέρεται ότι τα στοιχεία που περιλαμβάνουν τα παιδιά ως μέρη στη γειτονιά τους είναι σπίτια φίλων ή συγγενών, κήποι, δρόμοι, σχολεία, τοπικά καταστήματα, τοπικά πάρκα και δέντρα ή θάμνοι (Ross, 2005). Η παρούσα έρευνα έδειξε ότι στα σχέδια των παιδιών

αστικής και αγροτικής προέλευσης ως στοιχεία του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος παρουσιάζονται και στοιχεία από τις εμπειρίες και την καθημερινή τους ζωή, με κυρίαρχα τα σπίτια, τους χώρους εργασίας, τους δρόμους, τις παιδικές χαρές και τα πάρκα. Το ίδιο εύρημα παρουσιάστηκε και στην έρευνα των Bénéker et al., (2010). Αξίζει να σημειωθεί ότι τα πάρκα εμφανίζονται μόνο στα σχέδια των παιδιών αστικής προέλευσης. Αυτό ίσως οφείλεται στο γεγονός ότι στα χωριά δεν υπάρχουν πάρκα.

Επίσης, αποτελέσματα προηγούμενων ερευνών (Katz et al., 2017), καθώς και της παρούσας έρευνας κατέδειξαν ότι κάποια από τα σχέδια των παιδιών δεν σχετιζόταν με το μέρος όπου ζουν αλλά με πράγματα που αγαπούν ή αντικείμενα που ξέρουν πώς να σχεδιάζουν (π.χ., ήλιος). Αυτό γίνεται ακόμη πιο αντιληπτό και από το γεγονός ότι ορισμένα παιδιά αστικής προέλευσης, ενώ στις συνεντεύξεις έλεγαν ότι μένουν σε πολυκατοικία, σχεδίαζαν ένα συνηθισμένο σπίτι (δηλαδή, τετράγωνο με τριγωνική οροφή).

Στα σχέδια των παιδιών αστικής και αγροτικής προέλευσης φάνηκε ότι στα παιδιά αρέσουν περισσότερο μέρη από το ανθρωπογενές περιβάλλον σε σχέση με τα μέρη από το φυσικό περιβάλλον που άρεσαν σε μία μειοψηφία παιδιών. Συγκεκριμένα, τα μέρη που αρέσουν στα παιδιά είναι σπίτια, χώροι παιχνιδιού όπως παιδικές χαρές και πάρκα και χώροι κοινωνικής συνάθροισης. Αντίθετα, τα μέρη που δεν αρέσουν στα παιδιά αστικής και αγροτικής προέλευσης είναι σπίτια, καταστήματα και στοιχεία της φύσης. Ωστόσο, στην παρούσα έρευνα, όπως και στην έρευνα της Alerby (2000), στα σχέδια των παιδιών αστικής προέλευσης παρουσιάζεται ως στοιχείο που δεν τους αρέσει στη γειτονιά τους η υποβάθμιση του περιβάλλοντος. Συγκεκριμένα, τα παιδιά σχεδίασαν απορρίμματα που βρίσκονται διασκορπισμένα στη στεριά και στη θάλασσα και ανέφεραν ότι τους ενοχλούν τα καυσαέρια των αυτοκινήτων.

Επίσης, σύμφωνα με την έρευνα μας τα παιδιά αστικής προέλευσης σχεδιάζουν περισσότερο ανθρώπινες φιγούρες στο μέρος όπου ζουν απ' ότι τα παιδιά από αγροτικό περιβάλλον. Αυτό, ίσως οφείλεται στο γεγονός ότι η πόλη είναι πιο πυκνοκατοικημένη, επομένως η ανθρώπινη παρουσία είναι πιο έντονη. Ακόμη, τα παιδιά στην πόλη δεν κινούνται τόσο αυτόνομα, επομένως συνοδεύονται και γι' αυτό τείνουν να αναπαριστούν και τους ενήλικες/συνοδούς.

Όσον αφορά τους χώρους παιχνιδιού, η παρούσα έρευνα έδειξε ότι τα παιδιά αγροτικής προέλευσης προτιμούν να παίζουν στο φυσικό περιβάλλον, ενώ τα παιδιά αστικής προέλευσης στο ανθρωπογενές περιβάλλον. Τα παιδιά αγροτικής προέλευσης προτιμούν να παίζουν σε χώρους που περιλαμβάνουν στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος, όπως είναι η αυλή του σπιτιού τους με δέντρα και λουλούδια. Το εύρημα αυτό συμφωνεί με προηγούμενη έρευνα, στην οποία έχει βρεθεί ότι τα παιδιά προτιμούν φυσικά στοιχεία για τα παιχνίδια τους. Αδιέξοδα, πάρκα, σοκάκια, παιδικές χαρές και επιφάνειες με απαλή κλίση είναι μεταξύ των αγαπημένων τους τόπων (Ghanbari-Azarneir et al., 2015). Ωστόσο, μέσα από τα σχέδια των παιδιών φαίνεται ότι οι χώροι παιχνιδιού που τα περισσότερα παιδιά ανεξαρτήτως προέλευσης προτιμούν να παίζουν είναι οι παιδικές χαρές, εύρημα που συμφωνεί με προηγούμενη έρευνα (Ghanbari-Azarneir et al., 2015).

Επιπλέον, η έρευνα μας έδειξε ότι τα παιδιά αστικής και αγροτικής προέλευσης απεικονίζουν στα σχέδια τους το κοινωνικό περιβάλλον, δηλαδή ανθρώπινες φιγούρες στους χώρους παιχνιδιού. Μάλιστα, σε μερικά από αυτά τα σχέδια, στις ανθρώπινες φιγούρες απεικονίζεται η έκφραση συναισθημάτων.

Τέλος, τα αποτελέσματα της έρευνάς μας έδειξαν ότι τόσο στην πόλη, όσο και στο χωριό τα παιδιά που απολαμβάνουν αυτονομία κίνησης είναι μειοψηφία (12 παιδιά στο μέρος που ζουν και 16 παιδιά στο μέρος που παίζουν από τα 43 συνολικά). Ακόμη, όπως και τα αποτελέσματα άλλων ερευνών (Heurlin-Norinder, 1996. Jones, 2000. Kytta, 1997. Nilheim, 1999. O' Brien et al., 2000 όπως αναφ. στο Kytta, 2005. Vander et al., 1997) έδειξαν ότι τα παιδιά ηλικίας 8 ετών που ζουν σε αγροτικά περιβάλλοντα απολαμβάνουν μεγαλύτερη ελευθερία να μετακινούνται στο μέρος όπου ζουν απ' ότι τα παιδιά σε πολυπληθή περιβάλλοντα, όπως είναι μία πόλη. Ωστόσο, σύμφωνα με την παρούσα έρευνα δεν υπάρχει διαφορά μεταξύ των παιδιών αστικής και αγροτικής προέλευσης όσον αφορά την αυτονομία τους στους χώρους όπου παίζουν.

5.3. Περιορισμοί της έρευνας

Η συγκεκριμένη έρευνα προσπάθησε να συμβάλλει στον εντοπισμό διαφορών του τρόπου ζωής και των χώρων παιχνιδιού παιδιών αστικής και αγροτικής προέλευσης. Ένας σημαντικός περιορισμός της συγκεκριμένης έρευνας είναι ότι, δεδομένου του μικρού αριθμού των συμμετεχόντων (43), υπήρξαν και κάποια μοναδικά αποτελέσματα από τα οποία δεν ήταν εφικτό να προκύψουν συμπεράσματα. Η επιλογή του δείγματος για την έρευνα μας πραγματοποιήθηκε σε ένα αστικό κέντρο, το Βόλο και σε χωριά της Καρδίτσας, Κατερίνης και Χαλκίδας. Στο σημείο αυτό προκύπτει και ο δεύτερος περιορισμός της έρευνας, καθώς η πόλη του Βόλου δεν θεωρείται μεγάλο αστικό κέντρο και ίσως σε αυτό οφείλεται ότι δεν υπήρξαν μεγάλες διαφοροποιήσεις σε κάποιες μεταβλητές που προέκυψαν από τα σχέδια των παιδιών αστικής και αγροτικής προέλευσης.

Κατά την εκτέλεση του πρώτου σχεδίου που αφορούσε το μέρος που ζουν τα παιδιά, τους ζητήθηκε να απεικονίσουν στο σχέδιο τους την πόλη ή το χωριό τους και τα μέρη που τους αρέσουν ή δεν τους αρέσουν στην πόλη/χωριό. Από αυτή την εντολή, προέκυψε ένας περιορισμός, καθώς κάποια από τα παιδιά επικεντρώθηκαν στο δεύτερο σκέλος που αφορούσε τα μέρη στη γειτονιά τους και απεικόνισαν στα σχέδια τους μόνο αυτά και όχι την πόλη ή το χωριό τους. Αυτό μπορεί να αλλοίωσε τα αποτελέσματα της έρευνας, καθώς δεν μπορέσαμε να κατανοήσουμε πως αντιλαμβάνονται κάποια παιδιά το μέρος που ζουν, δηλαδή αν έχει φυσικά στοιχεία ή στοιχεία του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος. Επιπλέον, κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων, αρκετά παιδιά όταν ρωτήθηκαν για τα μέρη που αρέσουν ή δεν αρέσουν στα παιδιά και βρίσκονται στη γειτονιά τους, παρανόησαν την ερώτηση και ανέφεραν στοιχεία που δεν τους αρέσουν γενικότερα, όπως για παράδειγμα ένα παιδί ανέφερε ότι δεν του αρέσει η βροχή γιατί δημιουργείται λάσπη. Αυτό είναι ένα στοιχείο που περιορίζει την έρευνα μας. Ο τελευταίος περιορισμός παρουσιάστηκε όταν κληθήκαμε να δούμε την αυτονομία των παιδιών στους χώρους παιχνιδιού τους, καθώς υπήρξαν κάποια παιδιά που ανέφεραν ότι έπαιζαν στην αυλή του σπιτιού τους και δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε αν κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού τους ήταν αυτόνομα, χωρίς την εποπτεία κάποιου συγγενικού προσώπου ή αν κάποιος τα επέβλεπε.

5.4. Προτάσεις για μελλοντικές έρευνες

Θεωρούμε ότι τα αποτελέσματα ήταν ικανοποιητικά και αρκετά ουσιώδη, όμως μια πιο εκτεταμένη έρευνα πάνω στο συγκεκριμένο θέμα θα μπορούσε να δώσει ακόμη πιο πολλά στοιχεία που είτε επιβεβαιώνουν είτε αναιρούν τα ευρήματα μας. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η συγκεκριμένη ερευνητική εργασία μελέτησε τις αντιλήψεις των παιδιών αστικής και αγροτικής προέλευσης, ηλικίας 8 ετών για το άμεσο περιβάλλον και τους χώρους παιχνιδιού. Ενδιαφέρον θα παρουσίαζε η επανάληψη της έρευνας και σε μικρότερες ή μεγαλύτερες ηλικιακές ομάδες, ώστε να πραγματοποιηθεί και μια σύγκριση των ηλικιακών ομάδων πέραν του τύπου προέλευσης των παιδιών. Στην παρούσα έρευνα, το δείγμα αποτέλεσαν οι μαθητές ενός δημοτικού σχολείου πόλης και τριών δημοτικών σχολείων χωριού, οπότε μία περαιτέρω ερευνητική προσπάθεια, θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει μεγαλύτερο δείγμα ώστε να προκύψουν αντιπροσωπευτικότερες τιμές στις υπό εξέταση μεταβλητές. Επιπλέον, μια ακόμη παραλλαγή της έρευνας θα μπορούσε να είναι η επιλογή του δείγματος όσον αφορά τα παιδιά αστικής προέλευσης από μία μεγαλούπολη, όπως η Αθήνα, για να πραγματοποιηθεί μία καλύτερη και πιο ακριβής σύγκριση μεταξύ των αντιλήψεων των παιδιών αστικής και αγροτικής προέλευσης για το μέρος που ζουν. Ακόμη, μελλοντικές έρευνες που θα πραγματοποιηθούν πάνω σε αυτό το θέμα, είναι σημαντικό να συμπεριλάβουν ακόμη μία μεταβλητή, το φύλο και να εξετάσουν αν το φύλο των παιδιών επηρεάζει πώς αντιλαμβάνονται το άμεσο περιβάλλον τους και που επιλέγουν να παίζουν. Επιπλέον, είναι σημαντικό να διαπιστωθεί αν το φύλο επηρεάζει την αυτονομία κίνησης των παιδιών στη γειτονιά τους και στους χώρους παιχνιδιού. Μία ακόμη παραλλαγή της έρευνας θα μπορούσε να είναι ο διαχωρισμός του πρώτου σχεδίου σε δύο διαφορετικά σχέδια και έτσι να προκύψουν τρία σχέδια. Στο πρώτο σχέδιο θα απεικονίσουν την πόλη ή το χωριό τους, ώστε να γίνει κατανοητό πως αντιλαμβάνονται τα παιδιά το μέρος που ζουν, στο δεύτερο σχέδιο θα φαίνονται τα μέρη που τους αρέσουν ή δεν τους αρέσουν στην γειτονιά τους και το τρίτο σχέδιο θα αφορά το μέρος που παίζουν τα παιδιά. Τέλος, η τεχνική της χρήσης των προσωπικών συνεντεύξεων στους γονείς των παιδιών, θα μπορούσε να συμβάλει περαιτέρω στην κατανόηση της αντίληψης του άμεσου περιβάλλοντος των παιδιών, στους χώρους που επιλέγουν να παίζουν και στην αυτονομία τους στα μέρη αυτά. Μια τέτοια έρευνα θα

είχε ουσιώδη ευρήματα, αφού θα αποκάλυπτε κατά πόσο οι γονείς επηρεάζουν τις αντιλήψεις και τις επιλογές των παιδιών τους.

5.5. Επιπτώσεις της έρευνας

Η έρευνα που πραγματοποιήθηκε είναι σημαντική, καθώς υπογραμμίζει τις διαφορές μεταξύ του τρόπου ζωής και των περιβαλλοντικών αντιλήψεων των παιδιών αστικής και αγροτικής προέλευσης. Η μεθοδολογία της έρευνας, το σχέδιο με συνδυασμό με την ημιδομημένη συνέντευξη είχε ως αποτέλεσμα τα παιδιά να συμμετάσχουν στην έρευνα με μεγάλη ευχαρίστηση. Μέσω αυτού του ερευνητικού εργαλείου αποκαλύφθηκαν κάποιες πτυχές της γειτονιάς που δεν αρέσουν σε κάποια παιδιά. Αυτές οι πτυχές που κυριαρχούν και αφορούν έναν μεγάλο αριθμό παιδιών είναι τα σπίτια, η φύση, κάποια καταστήματα και η ρύπανση που παρουσιάζεται στην περιοχή τους. Ακόμη, όσον αφορά τους χώρους παιχνιδιού τους υπάρχουν και σε αυτούς κάποιες πτυχές που δεν αρέσουν σε πολλά παιδιά, όπως τα εμπόδια παιχνιδιού. Ωστόσο, τα παιδιά σήμερα είναι αποκλεισμένα από τον σχεδιασμό και τη διαμόρφωση του τόπου διαβίωσής τους και όλα αυτά που ίσως θα ήθελαν να αλλάξουν για να διαμορφωθούν πιο φιλικοί χώροι για αυτά δεν εισακούγονται. Αν οι υπεύθυνοι σχεδιασμού και χάραξης πολιτικής λάβουν υπόψη τους τα παιδιά και τις επιθυμίες τους, μπορούν να δημιουργήσουν καλύτερα περιβάλλοντα για αυτά, εφόσον έχουν κατανοήσει τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται το περιβάλλον το οποίο ζουν και τι επιθυμούν να αποκομίσουν από αυτό.

5.6. Γενικά συμπεράσματα

Σύμφωνα με όλα όσα προαναφέρθηκαν, διαπιστώνουμε ότι η παρούσα έρευνα συμφωνεί με τη σχετική βιβλιογραφία που υπάρχει μέχρι και σήμερα. Ωστόσο, έρχεται να προσθέτει νέα δεδομένα και προβληματισμούς. Μέσω της έρευνας αυτής και πιο συγκεκριμένα, μέσω του σχεδίου και της ημιδομημένης συνέντευξης, τα παιδιά μοιράστηκαν τις εμπειρίες τους και τις σκέψεις τους για τον τρόπο ζωής τους και τις αντιλήψεις τους για το άμεσο περιβάλλον τους. Έτσι, λοιπόν, μέσω των σχεδίων αποκαλύφθηκε αν αρέσει στα παιδιά το περιβάλλον στο οποίο ζουν και πιο συγκεκριμένα τι τους αρέσει και τι δεν τους αρέσει στο περιβάλλον το οποίο ζουν. Αναλυτικότερα, τα παιδιά αγροτικής και αστικής προέλευσης τόσο ως μέρη που τους αρέσουν, όσο και ως μέρη που δεν τους αρέσουν, απεικονίζουν περισσότερο μέρη από το ανθρωπογενές περιβάλλον. Τα μέρη αρέσκειας των περισσότερων παιδιών είναι οι χώροι παιχνιδιού, τα σπίτια και τα καταστήματα ενώ, τα μέρη της απαρέσκειάς τους είναι τα σπίτια, τα καταστήματα και μέρη όπου υπάρχει ρύπανση. Σύμφωνα με τους Katz et al., (2017) το γεγονός ότι τα σπίτια, τα σχολεία και η παιδική χαρά παρουσιάζονται από τα παιδιά ως μέρη στη γειτονιά τους, μπορεί να είναι ενδεικτικό της έλλειψης ποικιλίας χώρων και πόρων φιλικών προς τα παιδιά στη γειτονιά τους. Επιπλέον, το ανθρωπογενές περιβάλλον διαδραματίζει τον κύριο ρόλο όσον αφορά το παιχνίδι των παιδιών, καθώς τα περισσότερα παιδιά επιλέγουν να παίξουν σε δομημένους χώρους του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος. Σήμερα, ολοένα και περισσότερες δραστηριότητες των παιδιών πραγματοποιούνται σε επίσημο και οργανωμένο περιβάλλον. Το παιδικό παιχνίδι έχει μετακινηθεί από το δρόμο και σε ειδικά σχεδιασμένους χώρους και δομημένους χώρους (Myhre 1994, όπως αναφ. στο Rasmussen & Smidt, 2003). Έτσι, όπως προκύπτει και από τα παραπάνω τα παιδιά δεν προτιμούν μέρη του φυσικού περιβάλλοντος, αλλά προτιμούν δομημένους χώρους. Για τα παιδιά αγροτικής προέλευσης, οι κοινωνικοί χώροι είναι πιο σημαντικοί απ' ότι οι φυσικοί τόποι. Ένας λόγος για αυτό είναι ότι η πρόσβαση των παιδιών στο φυσικό περιβάλλον περιορίζεται από τους φόβους των γονέων και από την περίφραξη της ιδιωτικής γης (Matthews et al., 2000 όπως αναφ. στο Kytta, 2005). Ωστόσο, οι μελέτες που συγκρίνουν το παιχνίδι των παιδιών σε πράσινους και σε δομημένους χώρους συνάδουν με την αντίληψη ότι ο χώρος πρασίνου υποστηρίζει την υγιή ανάπτυξη του παιδιού. Αυτό, θα πρέπει να το λάβουν υπόψη τους οι σχεδιαστές

του τόπου διαβίωσης των παιδιών και να δημιουργήσουν τόπους παιχνιδιού δομημένους ή μη, με περισσότερο «πράσινο», ώστε να συμβάλλουν και αυτοί για το καλό των παιδιών.

Όσον αφορά τον τρόπο και την ελευθερία κίνησης συμπεραίνουμε ότι τα παιδιά αγροτικής προέλευσης απολαμβάνουν μεγαλύτερη ελευθερία να μετακινούνται στη γειτονιά τους χωρίς την συνοδεία κάποιου γονέα ή ενήλικου από τα παιδιά ίδιας ηλικίας αστικής προέλευσης. Οι ευκαιρίες για ανεξαρτησία κίνησης στον αστικό ιστό μπορεί να είναι αρκετά περιορισμένες για πολλά παιδιά. Τα παιδιά με περιορισμένη ανεξαρτησία κίνησης (περιορισμένη ικανότητα να περπατούν ή να κάνουν ποδήλατο γύρω από τη γειτονιά χωρίς να συνοδεύονται από ενήλικες) περιορίζονται στην ικανότητά τους να έχουν πρόσβαση στο δημόσιο ανοιχτό χώρο και κατά συνέπεια εξαρτώνται από το να έχουν οι γονείς τους και το αν διαθέτουν το χρόνο και το κίνητρο για να τους μεταφέρουν σε μέρη για να παίξουν (Veitch et al., 2006). Ωστόσο, δεν υπάρχει η ίδια ελευθερία μετακίνησης για τα παιδιά της υπαίθρου στους χώρους παιχνιδιού τους και έτσι συνοδεύονται σε αυτούς από τους γονείς ή άλλους ενήλικους (παππούδες, θείους), όπως και παιδιά αστικής προέλευσης. Αυτό συμβαίνει, γιατί οι γονείς φοβούνται για την κυκλοφορία και την οδική ασφάλεια των παιδιών τους και έτσι το παιδικό υπαίθριο παιχνίδι καθίσταται όλο και περισσότερο εξαρτώμενο από τους ενήλικες (Carroll et al., 2015. Timperio et al., 2004. Veitch et al., 2006). Ωστόσο, μία λύση για να αυξηθεί η ανεξαρτησία κίνησης των παιδιών και οι χώροι που μπορούν να κινηθούν μόνα τους στη γειτονιά, θα ήταν η επιλογή από τους γονείς λιγότερων και πιο κοντινών προορισμών, ώστε να μπορούν τα παιδιά να κινηθούν με ασφάλεια σε αυτούς (Villanueva et al., 2012)

Με βάση τα παραπάνω ευρήματα, συμπεραίνουμε ότι τα παιδιά αστικής και αγροτικής προέλευσης, παρόλο που προέρχονται από διαφορετικά περιβάλλοντα δεν έχουν μεγάλες διαφορές στον τρόπο ζωής και στις αντιλήψεις τους για το άμεσο περιβάλλον τους.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Alerby, E. (2000). A Way of Visualising Children's and Young People's Thoughts about the Environment: A study of drawings. *Environmental Education Research*, 6(3),205-222. doi: 10.1080/13504620050076713

Andreou, E., & Bonoti, F. (2010). Children's Bullying Experiences Expressed Through Drawings and Self-Reports. *School Psychology International*, 31(2), 164–177. DOI: 10.1177/0143034309352421164-177

Barnett, L. A. (2013). Children's Perceptions of Their Play: Scale Development and Validation. *Child Development Research*, 1-18. <http://dx.doi.org/10.1155/2013/284741>

Barraza, L. (1999). Children's Drawings About the Environment. *Environmental Education Research*, 5(1), 49-66. DOI: 10.1080/1350462990050103

Beneker, T., Sanders, R., Tani, S., & Taylor, L. (2010). Picturing the city: young people's representations of urban environments. *Children's Geographies*, 8 (2), 123-140. DOI: 10.1080/14733281003691384

Bonoti, F., Leondari, A., & Mastora, A. (2013). Exploring Children's Understanding of Death: Through Drawings and the Death Concept Questionnaire. *Death Studies*, 37(1), 47-60.

Brechet, C., Baldy, R., & Picard, D. (2009). How does Sam feel?: Children's labeling and drawing of basic emotions. *British Journal Of Developmental Psychology*, 2, 587-606.

Burgess, A.W., & Hartman, C. R. (1993). Children's drawings. *Child Abuse & Neglect*, 17, 161-168

Carroll, P., Witten, K., Kearns, R., & Donovan, P. (2015). Kids in the City: Children's Use and Experiences of Urban Neighbourhoods in Auckland, New Zealand. *Journal of Urban Design*, 20(4), 417-436. DOI: 10.1080/13574809.2015.1044504

Castonguay, G., & Jutras, S. (2009). Children's appreciation of outdoor places in a poor neighborhood. *Journal of Environmental Psychology*, 29, 101-109. doi:10.1016/j.jenvp.2008.05.002

Clements, R. (2004). An Investigation of the Status of Outdoor Play. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 5(1), 68-80.

Francis, M., & Lorenzo, R. (2005). Children and city design: proactive process and the 'renewal' of childhood. In C. Spencer & M. Blades (Eds.), *Children and their Environments: Learning, Using and Designing Spaces* (pp. 242-244). U.S.A., New York: Cambridge University Press

Freeman, C., & Tranter, P., (2011). *Children and their Urban Environment: Changing Worlds*. London: Earthscan

Ghanbari-Azarneir, S., Anbari, S., Hosseini, S-B., & Yazdanfar, S-A. (2015). Identification of Child-Friendly Environments in Poor Neighborhoods. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 201, 19-29 from www.sciencedirect.com

Gross, J., & Hayne, H. (1998). Drawing Facilities Children's Verbal Reports of Emotionally Laden Events. *Journal of Experimental Psychology*. 4(2), 163-179.

Kalish, M., Banco, L., Burke, G., & Lapidus, G. (2010). Outdoor Play: A Survey of Parent's Perceptions of Their Child's Safety. *The Journal of TRAUMA*, 69(4), 218-222. DOI:10.1097/TA.0b013e3181f1eaf0

Katz, C., McLeigh, Jill D., & El Szvec, B. (2017). Preschoolers' perceptions of neighborhood environment, safety, and help-seeking. *Children and Youth Services Review*, 73, 197-204 from <http://dx.doi.org/10.1016/j.childyouth.2016.12.016>

Kytta, M. (2005). Environmental child-friendliness in the light of the Bullerby Model. In C. Spencer & M. Blades (Eds.), *Children and their Environments: Learning, Using and Designing Spaces* (pp. 156-159). U.S.A., New York: Cambridge University Press

Lehman-Frisch, S., Authier, J-Y., & Dufaux, F. (2012). 'Draw me your neighbourhood: a gentrified Paris neighbourhood through its children's eyes. *Children's Geographies*, 10(1), 17-34. DOI: 10.1080/14733285.2011.638175

Malchiodi, C. A. (1998). *Understanding Children's Drawings*. New York: Guilford Press.

Özsoy, S. (2012). Investigating Elementary School Students' Perceptions about Environment through Their Drawings. *Education Consultancy and Research Center*, 12(2), 1132-1139.

Rasmussen, K., & Smidt, S. (2003). Children in the neighbourhood: the neighbourhood in the children. In P. Christensen & M. O'Brien (Eds.), *Children in the City: Home, neighbourhood and community* (pp. 82-91), London, New York: Routledge Falmer

Rissotto, A., & Giuliani, M. V. (2005). Learning neighbourhood environments: the loss of experience in a modern world. In C. Spencer & M. Blades (Eds.), *Children and their Environments: Learning, Using and Designing Spaces* (pp. 89-101). U.S.A., New York: Cambridge University Press.

Ross, N. J. (2005). Children's Space. *International Research in Geographical and Environmental Education*, 14(4), 336-341.

Tandy, C.A. (1999). Children's Diminishing Play Space: a Study of Intergenerational Change in Children's Use of their Neighbourhoods. *Australian Geographical Studies*, 37(2), 154-164.

Taylor, A. F., & Kuo F. E. (2005). Is contact with nature important for healthy child development? State of the evidence. In C. Spencer & M. Blades (Eds.), *Children and their Environments: Learning, Using and Designing Spaces* (pp. 139-143). U.S.A., New York: Cambridge University Press

Thomas, G., & Silk, A. (1997). *Η ψυχολογία του παιδικού σχεδίου* (μτφ. Φ. Μπονώτη). Αθήνα: Καστανιώτη.

Timperio, A., Crawford, D., Telford A., & Salmon, J. (2004). Perceptions about the local neighborhood and walking and cycling among children. *Preventive Medicine*, 38,39-47 from www.sciencedirect.com

Veitch, J., Bagley, S., Ball, K., & Salmon, J. (2006). Where do children usually play? A qualitative study of parents' perceptions of influences on children's active free-play. *Health & Place*, 12, 383-393. doi:10.1016/j.healthplace.2005.02.009

Villanueva, K., Giles-Corti, B., Bulsara, M., McCormack, G. R., Timperio, A., Middleton, N., et al. (2012). How far do children travel from their homes? Exploring children's activity spaces in their neighborhood. *Health & Place*, 18,263-273. doi:10.1016/j.healthplace.2011.09.019

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

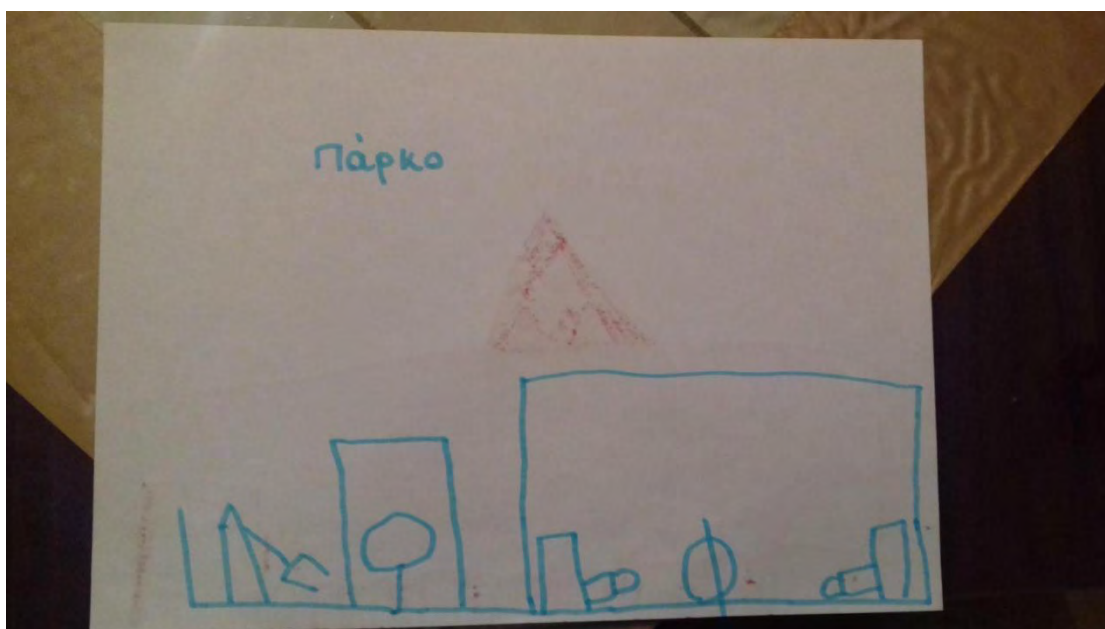
Ενδεικτικά σχέδια παιδιών

Σχ. 1: Ενδεικτικό σχέδιο που απεικονίζει το κοινωνικό περιβάλλον ως στοιχείο του άμεσου περιβάλλοντος παιδιού αστικής προέλευσης

Σχ. 2: Ενδεικτικό σχέδιο που απεικονίζει τα φυτά, στοιχείο του φυσικού περιβάλλοντος, ως στοιχείο του άμεσου περιβάλλοντος παιδιού αγροτικής προέλευσης

Σχ. 3: Ενδεικτικό σχέδιο που απεικονίζει το πάρκο, στοιχείο του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, ως στοιχείο του άμεσου περιβάλλοντος παιδιού αστικής προέλευσης

Σχ. 4: Ενδεικτικό σχέδιο που απεικονίζει τον άνθρωπο, στοιχείο του κοινωνικού περιβάλλοντος, ως στοιχείο του άμεσου περιβάλλοντος παιδιού αστικής προέλευσης

Σχ. 5: Ενδεικτικό σχέδιο που απεικονίζει το φυσικό περιβάλλον ως στοιχείο του χώρου παιχνιδιού παιδιού αγροτικής προέλευσης

Σχ. 6: Ενδεικτικό σχέδιο που απεικονίζει τον ήλιο, στοιχείο του φυσικού περιβάλλοντος, ως στοιχείο στο χώρο παιχνιδιού παιδιού αγροτικής προέλευσης

Σχ. 7: Ενδεικτικό σχέδιο που απεικονίζει την αυλή, στοιχείου του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, ως χώρο παιχνιδιού παιδιού αγροτικής προέλευσης

Σχ. 8: Ενδεικτικό σχέδιο παιδιού αγροτικής προέλευσης που συνδυάζει στοιχεία του φυσικού, του ανθρωπογενούς και του κοινωνικού περιβάλλοντος